

Jul i Nord-Odal

2006

Innhold

Bjønn-Eriks julekveld	4
Gammel bil	6
Butikker i Knapper.....	7
Sik eller lagsild i Storsjøen?	14
Lysfesten på Trautskogen.....	16
Æljjegern – før jakta	17
Fornminner i Nord-Odal.....	21
Om Erik Njust og Nils Fjeld	28
Stortingsmann og ordfører Ingebrigt Løberg	29
Skolebilde fra Bjelker ca. 1932	33
O jul med din glede ...og litt til.....	34
Konfirmanter i Mo kirke 1930	38
Nå er det jul igjen	39
Vinterstemning i skogen.....	42
Ode tæll ila	43
Bussruta Odal-Oslo i 1930-åra	44
Sportsminner fra 1946.....	45
Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss.....	48
Nord-Odal Sanitetsforening 100 år.....	52
En pust i bakken	54
1. mai-feiring på Sand.....	54
Dagfinrud-rokkens historie.....	55
Marius Berg – «skogshøben» og skøyer	58
Fra Fjellbua omkring 1970.....	59

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF

Sats og layout: Gunnar Nygård

Trykk: Flisa Trykkeri

Forsideillustrasjon: Jon Utheim

I redaksjonen: Steinar Bjørnstad, Hans Haagenrud, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,

På gjengrodde stier

I Nord-Odal merkes en økende interesse for gamle dager. Folk slutter opp om arrangement med fokus på dette i nærmiljøet, og det er svært gledelig. Kulturminner som sætrer, gamle plasser, stier/veger og steder knyttet til spesielle hendelser er noe av det som interesserer folk. Navn i skog og mark som er i ferd med å gå i glemmeboka, vekker også interesse.

Grunnen til dette kan være at enkelte lag, foreninger og enkeltpersoner har jobbet godt med lokalhistorie. Her kan nevnes vårt eget blad «Jul i Nord-Odal», Nordre Odalen Kulturminnelag med boka «Der er en bygd ..» og innsamling av bilder, Odal Turlag som har fått til flere tur- og kulturstier, Odal Slektshistorielag og mange enkeltpersoner.

Interessen kan også skyldes «noe i tida», for en ser en lignende interesse i hele landet. En behøver ikke alltid å dra bort for å finne noe severdig – er en nysgjerrig nok, finner en noe rett utenfor egen stuedør.

Nord-Odal har i løpet av de siste to årene hatt besøk av en arkeolog for å kartlegge kulturminner. Hun har jobbet gjennom kommunen men har også vært i kontakt med enkeltpersoner. Hva dette resulterer i, vet vi ikke ennå, men det har hatt en positiv virkning på kulturinteressen.

I 2006 fylte Nord-Odal Sanitetsforening 100 år og Odal Slektshistorielag 25 år, to foreninger som begge er opptatt av kultur. Sanitetsforeningen har gitt (og gir) pengestøtte til kulturtiltak, og slektshistorielaget jobber for tiden iherdig med bygdebok 3.

«Jul i Nord-Odal» utgis nå for 17. gang. I fjor var responsen stor, og vi håper nordodølinger og andre får glede av heftet også i år. Overskuddet tilfaller IL Mogutten, Sand IF og Odal Slektshistorielag som alle gjør mye nyttig for bygdas befolkning.

Så møtes vi kanskje i 2007 på «gjengrodde stier» ...

Ingegerd Tronbøl

Bjønn-Eriks julekveld

Langt nordover – like mot grensen av de milevide Hedemark-skogene – ligger Setersjøen som et stort blått øye. På vestsida henger Skuta svart og truende utover; men rundt sjøen og i de frodige, lyse lier, lå det i gammel tid setrer tett i tett.

På østsiden av sjøen lå Eriksetra, som senere er kalt slik etter mannen som ryddet og bygde her. Hvem han var visste ingen, heller ikke hvor han kom fra ...

Budeia på Skinnarbu la tidlig en morgen merke til at det røk på stranda og at en mann drev på med å grave tufter til hus – ivrig hjulpet av et kvinnfolk i rød stakk. Ei geit brekte borti skogkanten. Øksehogg klang dag som natt. Og av og til smalt også et skudd.

Om ikke så lenge sto ei lita tømret stugu der, potetland og en liten åkerfleck ble også ryddet, og nå falt det liksom mer ro over nybyggerne ved Setersjøen.

Det spurtes snart at denne fremmedkaren var en framifrå jeger. Sent og tidlig fór han i skogene etter vilt, var det bjønn han jaget, kunne det ta dagevis. Det fortelles at han aldri hadde mat med på disse toktene. Sinnet og villskapen herjet i ham, mens han tygget tobakken så det skummet omkring det store, raue skjegget. Det var mye bjønn den tida, og stor skade gjorde den på buskapen hver evige sommer. På Gammelvangen ble budeia nesten vettskremt en morgen

hun kom i fjøset og fant ei hugulaus kvige på båsen. Uhyret hadde fått godt tak gjennom gluggen.

En varm sommerdag som Bjønn-Erik holdt på med å molle potetlandet sitt, remjet geita hans så jammerlig, og da han så opp, vagget en diger bjønn med geita i fanget inn i skogen. Erik kastet grevet, sprang inn og rev bjønnstusseren av veggen, løste Ragg – den illsinte dyrehunden – og av sted bar det. Ved Mathisdammen så han et gløtt av bjønnen og slengte et skudd etter den, men om han traff var vel uvisst så langt som holdet var. Denne jakta varte på tredje dagen. Blodfarene ble nå tydeligere, og idet Bjønn-Erik skulle sette over ei lita myr, kom bjønnen byksende mot ham med gapende kjeft og beina innfiltret i sine egne tarmer. «Dø om dø, skal du nå til pers, din morder, din kjeltring, ditt ubeist du er», hveste Bjønn-Erik. Men i det samme rullet bamsen om på sida, stein dau.

Bjønn-Erik grov også djupe graver og fanget villdyra i. Ei av disse gravene lå ved nordenden av Langfløyta. Og da jeg som småjente sprang oppover på Styggå-dammen med fløterbud, måtte jeg som snarest bort og beundre den mosegrodde nedsunkne firkanten og de morknende rester av bjønnstokken straks bortenfor. Jeg måtte også beundre de hvitnende bjønnskaller i rad og rekke på låveveggen i Eriksetra.

Så var det en barfrosthøst innunder jul. Det var sprettende kaldt, og på Setersjøen lå isen speilblank. Bjønnen hadde vært uvanlig slem det året,

Av Aasta Danielsen

setrene ble rømt for tidlig, og Bjønn-Erik var på ferde hele høsten framover. Noen tømmerhoggere påstod å ha sett bjørnen tidlig en morgen, den var styggelig stor, og pelsen var nærmest gråblakk. Da så den gamle Linner-Rauen sjølstyrtet under tømmerlunninga, var Bjønn-Erik straks framme og bygde opp bjønnstokker. For gildere åte hadde han aldri hatt.

Nå var det julekveld, og i den vesle stugua ved Setersjøen var det laget til fest. Elgkjøttgryta sto på kok og sendte ei livssalig duft ut i rommet. Talglyset brant i staken på krakken,

og den store boka med trepermer var lagt fram. Fullmånen sto høgt over grantoppene, og en svak luftning fra sør spådde omslag i været da Bjønn-Erik sto ute på trammen og så ut mot Lomtuva som lå lita og sammenkøpet i skogkanten.

Da skar det brått et gurglende gaul gjennom stillheten. Kjerringa som kom fra fjøset med ei trebøtte i hver hand og ei tent tyristikke mellom tennene, stanset skremt og lydte oppover. «Dø om dø, sitter han der nå lell», skrek Bjønn-Erik og ville av sted. Men kona jamret og ba ham vente. Det ble en

underlig julekveld i Eriksetra. Alt i ett måtte Bjønn-Erik ut og lye, ja selv midt i beretningen om de hellige tre konger kastet han boka og sprang ut på trammen. De håse brøl lignet mest på man-nemål.

I grålysningen ble det stilt, og med øks, bjønnstusser og skikjelke drog de to over isen og oppover. Det gikk tungt. Kona var alt i åttende måned med

Aasta Danielsen vant med denne fortellingen 3. premie i en novellekonkurranse på begynnelsen av 1950-tallet. Aasta døde i 1960.

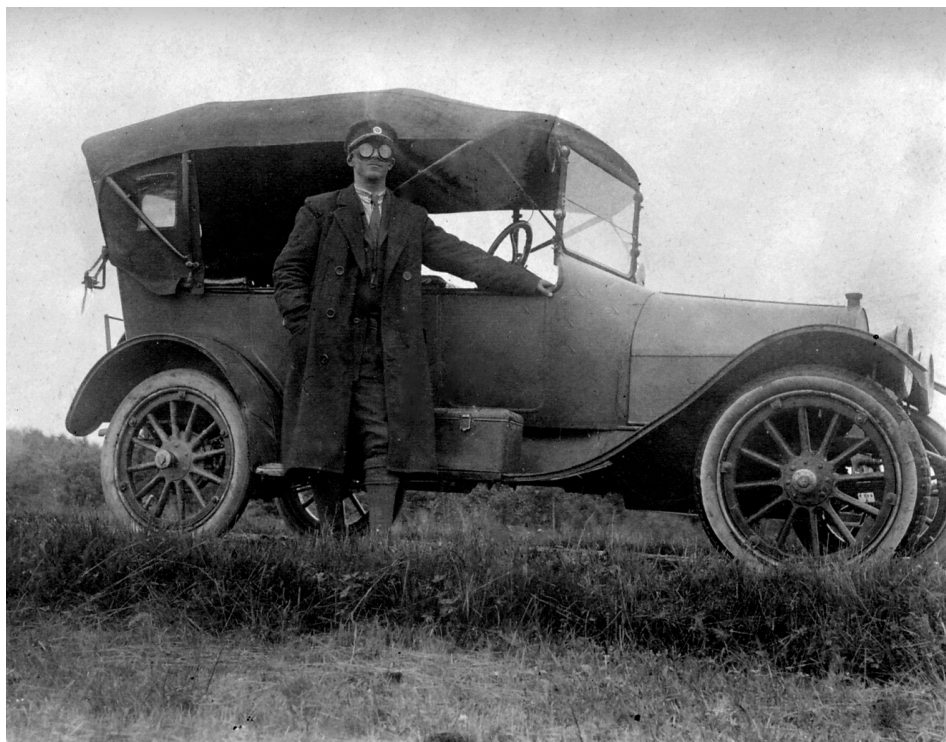
(Foto: Rolf Soler)

odelsgutten og måtte puste i bratteste ulendet. Men endelig sto de da oppe ved stokken. Da hørtes med ett en underlig dirr gjennom stillheten. Det ble borte, men kom igjen sterkere – kirkeklokkene. Bjønn-Erik rettet seg opp, strøk skinnlua av hodet og knepte hendene over bjønnstusseren. Og julemorgenens fred senket seg signende over de to lykkelige villmarkens barn.

Slekter fødes og slekter dør, bare minner og sagn lever, slik også med Bjønn-Erik og hans bedrifter. En ny tid er rykket inn. Skogens konge står

ikke lenger på øverste bergnabben og skuer utover sitt rike, eller beiter fredelig på de gullgule moltemyrene. De fleste setrer er nedlagt, og i stedet har en liten hytteby vokst opp omkring Setersjøen. Romedalsvegen går bred og fin gjennom skogen, og de svære bussene suser daglig mellom Hamar og Kongsvinger. – Men Skuta er den samme. Svart og truende henger den utover og ruger på sine hemmeligheter. Mye har den sett og mye har den gjømt, både illgjerningsmenn, huldrefolk og utallige bjønnhi. Men

Gammel bil

Er det noen av våre lesere som kjenner denne bilen og sjåføren? Bildet er trolig tatt ca. 1920, og bilen er muligens en amerikansk Allen. Bildet er utlånt av Reidun Sandberg Hagen.

Butikker i Knapper

Nordre Odalen Kulturminnelag er i ferd med å samle historiene om de mange butikkene som har eksistert i bygda opp gjennom årene. «Jul i Nord-Odal» presenterer her en artikkel om butikkene i Knapper.

Knappenborg (Øver-Knapper)

Stedet ble etablert i 1885 av Peder Nyhus fra Nyhus (1829-1899). Han overdro i 1890 til sønnen Julius Nyhus (f. 1863). Han handlet visstnok her ei tid på 1890-tallet. Julius kjøpte «Snippen» av Østmoen i 1895 og flyttet dit. Han solgte Knappenborg i 1898 til Olea og Gunnerius Hansen fra Våler

Av John T. Bergsødegård

i Solør. De handlet ikke her, men de anla en flott hage med frukt og bær. Gunnerius drev Knappenborg Brynehuggeri.

Ved auksjonsskjøte i 1912 ble Lars Bergstuen eier. Han hadde drevet butikk hjemme i Bergstuen siden 1896. Nå opprettet han butikk også her på Øver-Knapper som han og kona Eli drev til ca. 1938/39. «Trise» var Marta Knapperholen.

Sæther-butikken

Ole Andersen Sæther (1877-1965) begynte å handle i 1909. Først i den gamle bygningen i Nystua Knapper, og noen år senere, trolig etter 1916, bygde han butikk med lager og bolig like vest for huset i Nystua. Dette

O.A. Sæthers landhandleri 1978. (Foto: Harald Rogstad)

huset ble for øvrig tatt ned og flyttet og ble hovedbygning på Borge. Ole Andersen Sæther var fra Evenrudbakken i Vallset. Han var gift med Olga Knapper (f. 1889) fra Nordstua Knapper. Ole Andersen Sæther drev landhandleriet «O. A. Sæther» helt til 1. januar 1964. Da tok yngste sønnen Fredrik (f. 1926) over, og han holdt på til årskiftet 1992/94.

Bakketun

Landhandleriet Bakketun ble etablert i 1916 av Ragnvald Haug fra Mellomfjell (1887-1952). Stedet ble kjøpt fra Søstua Knapper, og det fikk til å begynne med b.nr. 10 og 11. Ragnvald Haug handlet på Bakketun til ca. 1925. Han hadde i 1925 kjøpt Vestre Østmoen, men det er litt uvisst når han fluttet dit. Bakketun ble i slutten

Borge, der O. A. Sæther drev butikk.

Gammelt postkort av Bakketun Landhandleri

av 20-åra solgt til en som var handelsbetjent hos ham – Amund Skara fra Grue. Han kan ikke ha handlet her så lenge, for han solgte Bakketun i 1931 til Mo Samvirkelag for kr. 19.000. Sjøl flyttet han til Galterud i Sør-Odal og etablerte seg som kjøpmann der.

Mo Samvirkelag

Mo Samvirkelag ble stiftet høsten 1924. Initiativtagere og drivende krefter i starten var Tarald Norli og Per P. Engen, begge fra Knapper. Handelen kom i gang i juni 1925 i leide lokaler i Nordstua Knapper, som de fikk leie med hus og jord. Eier av Nordstua Knapper var den gang Westye Egeberg & Co.

Mo Samvirkelag var et sjølstendig lag innen kooperasjonen som handlet i Nordstua Knapper i seks år. Da ble nabobutikken Bakketun, 50-60 meter lenger sør, budt fram for salg, Samvirkelaget kjøpte den. Nå var de sjøleiere, og lagertilbygg ble reist straks.

Styreformann fra starten var Tarald Norli, og Per P. Engen var bestyrer en kort tid før Alf Hotvet ble ansatt høsten 1925. Varekjøringa ble satt bort på anbud, og til å begynne med var det Ole O. Nordli som sto for den jobben. Senere kjørte også Klaus Kvernstuen varer for Samvirkelaget. Varene ble før krigen hentet på Skarnes, men siden skaffet Samvirkelaget seg egen lastebil og hentet varer direkte fra grossist i Oslo.

I 1938 opprettet Mo Samvirkelag filial i Fjell på Tjonborg, populært kalt Svalbard.

I Knapper ble et nytt tidsmessig forretningsbygg med stort lager reist i mur i 1957/58. Mo Samvirkelag fikk

kjøpt en bit tilleggstomt av Søstua Knapper, og det nye bygget ble reist like vest for det gamle. Det gamle Bakketun ble solgt til Austvatn Samvirkelag og satt opp igjen vest for Austvatn Landhandleri.

Fra 1. januar 1966 var det ikke noe som hette Mo Samvirkelag i Knapper lenger – nå het det Glåmdal Samvirkelag, avdeling 12. En sammenslåing var en realitet. Høsten 1996, etter 72 års drift, ble butikken nedlagt.

Bestyrere etter Per P. Engen var: Alf Hotvet (1925-1926), Bård Denstad (1926-1938), Pauli Kapstad (1938-1966), Terje Lombnes (1966-1976), Asbjørn Åmodt (1976-1984), Erling Gruben (1984-1989, Asbjørn Åmodt (1989-1995) og Normann Vestby (1995-høsten 1996).

Bakketun Mat AS

Knapper Næringsvekst kjøpte samvirkelagets lokaler og startet dagligvareforretning i november 1996. Henry Johnsrud har vært daglig leder i Bakketun Mat, som forretningen heter, helt fra starten.

Anders Sæther

Anders Sæther (f. 1909) fra Nystua Knapper bygde butikk like nord for Tolvmilstjernet i 1952. Huset var et gammelt hus fra Struterud, som ble tatt ned og satt opp igjen og påbygd her på tomt av Søndre Mobråten. Stedet fikk navnet «Tjernet» fordi det ligger nær Tolvmilstjernet. I 1976 overtok dattera Torill og hennes mann Kjell Engen, og de drev butikken til 1997 da den ble nedlagt.

Holtgård Landhandleri

Holtgård landhandleri ble etablert i 1955. Det var Klaus Kvernstuen som bygde butikk i mur med leilighet i andre etasje like nord for Holtet i Knapper. Tomta ble kjøpt av Egeberg-Tannes. Det var dattera Karen som sto for butikken, og i 1968 overtok hun det hele. Hun og mannen, Egil Skogholt, drev landhandel her til i mai 1998, da ble virksomheten nedlagt.

Butikken på Furuhol / Sandbu

På 1950-tallet begynte Asbjørn Karstensen sykkel- og mopedverksted i underetasjen der han og familien bodde – mellom Fredly (bakeriet til Jakobsen) og Furuset ved Furuholvegen. Noe senere ble det sportsforretning, drevet av Asbjørn Karstensen. Han flyttet til Hamar, og i 1967 begynte Magne Wagle fra Kvernaland, Time kommune i Rogaland, dagligvarebutikk her. Wagle hadde vært ansatt i Mo Samvirkeleg på Knapper siden 1949, men han sluttet der og begynte

for seg sjøl. Han holdt på til 1987, da ble butikken nedlagt.

Bergstu-butikken

På østsida av Juråa like sør for Tannes – nærmere bestemt i veslebygningen på Mangnes – begynte Lars Hansen Mangnes (1826-1905) med landhandel etter at kona Kari var død i 1889. Lars kom i gang først på 1890-tallet. Kristoffer Myrholen (f. 1832) rodde varene fra Skarnes når sjøen var åpen. Ellers var det hestetransport hele vegen.

Lars Hansen Mangnes var en eldre mann, og han ga seg snart med handlinga. Han lot andre interessenter overta. Det var Peder Andersen Nordli (P. A. Nordli, f. 1850) og Lars Hansen Bergstuen (f. 1853). Dette skjedde visstnok i 1896. Men denne konstallasjonen var dømt til å mislykkes. De la ned virksomheten på Mangnes etter kort tid, og Lars Hansen Bergstuen startet opp som handelsmann i sin bolig i Bergstuen. Her handlet han en

*Holtgård
Landhandleri
en vinterdag på
1970-tallet.*

stund til han fikk bygd butikklokale nede på ålandet ved Tannåa. Det er noe usikkert når Lars kom i gang i den nye butikken. Trolig var det like før 1900. Butikken lå mellom Tannåa og bygdevegen, og her handlet Lars til sin død i 1936. Firmanavnet var «L. H. Bergstuen», og dette navnet var, både for grossistene som Lars kjøpte varer fra og for folk flest, synonymt med soliditet.

I 1936 overtok brorsønnen Harald Olsen Bergstu-butikken, og nå ble firmanavnet «H. O. Bergstuen». Dette firmaet eksisterte helt til 1. oktober 2003.

Harald Bergstuen døde i 1954, og det var hans to døtre, Hilda Julie gift Midtsund (f. 1923) og Oddbjørg gift Skjønhaug (f. 1928), som tok over etter faren. Harald bygde nye butikklokaler rett over veien for gamlebutikken i 1939. Og i 1950-åra ble lagertilbygg med fryseri og utleiebokser i kjelleren bygd.

De to søstrene, Hilda og Oddbjørg, drev butikken i fellesskap i alle år til de høsten 2003 la ned det gamle, ærverdige landhandleriet.

Blæstad

Ole P. Ødegård begynte i 1960 dagligvarehandel i første etasje i huset til nevøen Leif Bergsødegård. Ole P. (f.1903) hadde vært «kræmmer» hele livet. Sist var han bestyrer for Sand Samvirkelag, og før det var han bestyrer for Austvatn Samvirkelag. Leif Bergsødegård hadde gjort om et påtenkt verkstedrom i sitt eget hus, Blæstad, til butikklokale. Sjøl bodde han i andre etasje.

Da Ole P. ble pensjonist ved årsskiftet 1970/71, tok Leif og kona over butikken. Det var mest kona som sto for handlinga. Sommeren 1989 ble butikken nedlagt.

Butikken på Tannes

Enda en butikk har det vært i Knapper,

Den gamle Bergstu-butikken, som var i drift til på slutten av 1930-tallet.

og den var på Tannes. Den eksisterte fra ca. 1900 til ca. 1905. Den var en salgs intern butikk for arbeidsfolk og ansatte på Tannes. Det var Amund Haagenrud (siden til Garvik) som handlet her. Han var ansatt av Westye Egeberg & Co som bestyrer for skogene, og han drev også butikk med et begrenset vareutvalg.

Søgård Møbelforretning

Denne forretningen ble startet i 1956/57. Stedet ble skylddelt fra Sørli i 1956, og Yngvar Sørli (f. 1924) begynte handelsvirksomheten sin her. Yngvar hadde drevet handel før han begynte på Søgård. Han hadde lastebil og hadde drevet som bær oppkjøper og juletresekker i flere år. Han hadde handlet med nær sagt alt mulig, men nå ble det altså etablert et firma med navn.

Bær oppkjøpet tok etter hvert slutt, og juletrehandelen minket. Det ble møbler, hvitevarer og bygningsartikler som utgjorde massen av det han handlet med etter at butikken sto ferdig. En periode kjøpte han opp kutterflis fra høvleriet på Skyrudsaga og solgte videre til Hunton Bruk på Gjøvik. I 1972 utvidet Yngvar huset med et større utstillings- og lagertilbygg.

I underetasjen holdt også frisør Arvid Myrholen til i flere år.

Da Yngvar døde i 1991, fortsatte kona Sina med møbelbutikk, og den er i drift den dag i dag (2006).

Baker Jacobsen

Baker Anders Magnus Jacobsen fra Glemmen, Fredrikstad i Østfold (1871-1946) kom til Knappenborg og brukte bakerstuggua der ei tid.

En tror det må ha vært etter at Lars Bergstuen hadde kjøpt Knappenborg (1912). Denne bakerstuggua var trolig satt opp av Julius Nyhus i det korte tidsrommet han «regjerte» der. (Asbjørn Karstensen reparerte sykler og mopeder i denne stua før han etablerte seg på Sandbu.) Jacobsen kjøpte tomt og bygde bolighus i 1922 øst for Juråa, på Sørli grunn, og året etter bygde han bakeri der. Stedet heter Fredly og ligger der som Furuholvegen tar av fra fylkesvegen like vest for Knapper skole. Jacobsen brukte bakerstuggua på Knappenborg til hans eget bakeri sto ferdig 1923/24.

Jacobsen ble for det meste kalt «baker Jacobsen», aldri med fornavn. Etter at sønnen Anker Reinhold (1909-1989) ble voksen, ble også han baker, og nå ble faren oftest kalt «gammelbakærn». Anker og faren drev bakeriet sammen ei tid, siden drev Anker mest alene. Han holdt på til 1962/63, og på slutten hadde han en hjelpebaker med seg: Odd Hørndalen fra Hernes i Elverum. Han bygde bakeri ved «Snippen» på Østmoen, som Trygve Akre kort etter overtok.

Bakeriet på Bakketun

Ragnvald Haug bygde bakeri øst for storvegen ved Bakketun etter at han var kommet i gang med handel. Hvem som drev bakeriet er ukjent, men det var i bruk ei stund, trolig på 1920- og 1930-tallet.

Etter krigen begynte Mo Samvirkelag med smør-eltning i huset der bakeriet hadde vært. Smøret ble levert av produsenter i kundekretsen til samvirkelaget. Smøret ble blandet og eltet, og siden pakket i spesielle

esker og sendt til Fellesmeieriet i Oslo. Ågot Engen, kona til handelsmannen Knut Engen, sto for dette arbeidet i regi av samvirkelaget. Fra 1950/51 drev hun også med melkesalg i egen regi i sammen huset. Da melkesalget tok slutt og flaskemelka overtok på slutten av 50-tallet, overtok Åse Bjørklund smørreltinga, og den pågikk til Glåmdal Samvirkelag overtok i 1966.

Sju dagligvarebutikker samtidig

Få steder har det vært så mange dagligvarebutikker i drift samtidig som i Knapper (krets). Her var hele sju butikker i drift samtidig mellom 1967 og 1987: O. A. Sæther, Holtgård Landhandleri, Anders Sæther, Magne Wagle, H. O. Bergstuen og Ole P. Ødegård/Leif Bergsødegård.

Her drev Ole P. Ødegård og Leif Bergsødegård kolonialforretning fra 1960 til 1989.

Sik eller lagsild i Storsjøen?

Forleden fant vi en kopi av en artikkel om fisken i Storsjøen og Råsen skrevet ca. 1911 av den kjente ferskvannsbiologen Valentin Wilhelm Hartvig Huitfeldt-Kaas (1867-1941). Da vi bare har en dårlig kopi av artikkelen, vet vi ikke hvor den er trykket, men det er innholdet som i denne sammenheng er viktig. Vi skal ikke gjengi hele artikkelen, men ta med enkelte avsnitt der han omtaler det han beskriver som lagsild i Storsjøen. Artikkelen begynner slik:

Fisken i Storsjøen og Raasen

Forslag til nye fiskeriregler for disse to sjøer i Odalen. Av Fiskeristipendiat H. Huitfeldt-Kaas.

I 1911 indsendte kirkesanger E. Benterud i Søndre Odalen en Skrivelse til Fiskeriinspektør Landmark med anmodning om Raad under et av Fiskeriinteresserte i Storsjøen i Odalen paatenkte Arbeide til Ophjelp av Sjøens Fiskebestand, hvilken efter hans og flere andres Mening i de senere Aar viste Tilbagegang. I den Anledning anmodet Fiskeriinspektøren Under tegnede om å foreta de nødvendige Undersøkelser over Fiskeforholdene i Storsjøen og om, hvis det skulde findes ønskelig, at fremkomme med Forslag

Av Hans Haagenrud

til nye Fiskeregler for enten Storsjøen alene eller for denne Sjø i Forbindelse med andre Vannområder i Søndre og Nordre Odalens Herreder.

Videre skriver han: Den Fiskeart som i denne Sjø er av størst økonomisk Betydning er *Coregonus albula*, her i Storsjøen kaldes "Sik" eller "liten Sik" i Motsætning til den almindelige store Sik (*Coregonus lavaretus*) som i Storsjøen gaar under navnet "Grundsik". Mjøstrakternes Benævnelser Lakesild paa den lille Sik (*C. albula*) brukes ikke ved Storsjøen.

Jeg var visstnok den første som paaviste at Storsjøens smaa Sik er det samme som Lagesild. Flere av Fiskerne hadde dog paa Forhaand en Formodning om at saa var Tilfældet.

Smaasiken i Storsjøen har hittil væsentlig været fisket senhøstes i Gytetiden i Oktober-November, hvilket Fiske hovedsagelig har forgaat ved Sættegarn og for en ringe del ogsaa med Not.

Lagsild eller sik?

H. Huitfeldt-Kaas var i sin tid en meget kjent ferskvannsbiolog som gjennomførte fiskeribiologiske undersøkelser i en rekke vassdrag. Hans skrifter blir fortsatt sitert, og hans opplysning om lagsild i Storsjøen er således blitt til en sannhet i all litteratur om ferskvannsfisk på Østlandet. Huitfeldt-Kaas visste utvilsomt at sik og lagesild blant annet kan skilles på forskjeller i munnpartiet. Siken er

overbitt mens lagsilda er underbitt.

Etter å ha drøftet med flere fiskere i Storsjøen om den vesle fisken var sik eller lagsild, fikk jeg en gang på 1970-tallet ei bøtte med høstfanget fisk av Ole Skolbekken. Fisken ble undersøkt av dr. philos Per Aass ved Fiskeforskingen på Ås. Han kunne bekrefte at dette var en liten

sik og slett ingen lagesild. Hvordan Huitfeldt-Kaas kunne ta så feil, er en gåte! Når Huitfeldt-Kaas, litt triumferende, skriver: «Jeg var visstnok den første som paaviste at Storsjøens smaa Sik er det samme som Lagesild», var det sannelig ikke mye å skryte av!

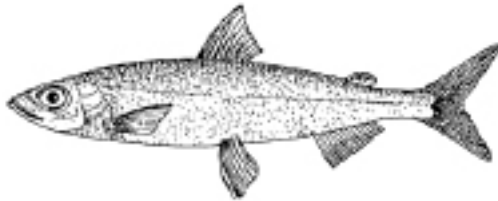

Fig. 28. Lagesild.

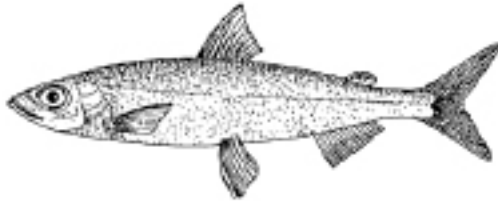

Fig. 28. Lagesild.

Lysfesten på Trautskogen

Mens snøtunge graner rundt Skogvang står vakt
– månen glir frem – hilser til dem –
som priste dens lykt så mangen en gang –
var kjær ut i Trautskogens fang –
går festen av stabelen på Skogvang i kveld.
I festrus vi samles i lysskjærets vold.
Velkommen til festen – i kveld gjør vi stans.
Velkommen i lysflommens glans.

Vi gikk her og undret og tenkte så smått,
har de glemt oss – var det blott skjemt.
Vi fulgte nok tiden og måtte gi tål –
men strålende gikk det mot mål.
Og derfor hver skoging i kveld går til fest
med innbudte hjelpere som hedersgjest.
Velkommen til festen på Skogvang her nord.
– Se lysflommen over vårt bord.

Vi takker hver enkelt fra først og til sist,
for hva de gav – møtte vårt krav –
fra høyeste instans – til tråden kom frem
– elskverdige folk i vårt hjem.
Vi hilser dem alle – honnør skal de ha
for solid arbeide og alt ble så bra.
Vi kan ikke skildre vår glede i ord –
begeistringens vår den er stor.

En lysning så vakker mot himlen i nord
fra bygda vi ser – gleden seg brer.
En urett er godtgjort – og linjen kom frem.
– Stor glede i Trautskogens hjem.
Vi hilser dem alle hver kvinne og mann,
til lykke og takk for de alltid holdt stand.
Hurra for de gamle – hurra for de små,
de jubler på Trautskogen nå.

Bak snøtunge graner i vinterens prakt
månen glir frem – ser etter dem
som sviktet så voldsomt med ny konkurrent,
men verden den er jo forvendt.
Dog plutselig frem – i strålende glans
den kløver hver sky – for å gjøre en stans.
Mot Skogvang en vemodig tanke da slår,
der festen av stabelen går.

Hurra for de gamle – hurra for de små,
de jubler på Trautskogen nå.

*Denne prologen er skrevet av Oline Midtsund til festen som
ble arrangert da Trautskogen fikk elektrisk strøm 22. mars 1952.*

Æljjegern – før jakta

Æljjeger-bestanden er i ferd med å forgubbes, de fleste av jegerne er i aldersgruppen 45 – 60 år. Kvaliteten på jaktera varierer mæn er stort sett bra, nåe resultatet ta jakta har vist i mange år. Je vil likevæl våge påstanden om at det er nåe forskjeller, og vil dele døm i firegrupper. Hå stor andel som tilhører de forskjellige gruppene, får are bedømme.

Gjennomsnitts jegeren: Han er pliktoppfyllende og påliteli, har jakte i mange år.

Kjennetegn: Stabil og sikker jeger (flest).

Den goe jegeren: Han har mie kunnskap om jakta og hunder, og er godt kjent i terrenget.

Kjennetegn: Stor jaktløst, kan det mæste om forvaltning av elg (en del).

Kjøttjegeren: Han som itte har nåen interesse ta jakta og håper den er raskt over.

Kjennetegn: Bære tenkjer kjøtt (noen).

Statusjegeren: Han føler at han er litt til kær når han får være med å jakte ælj.

Kjennetegn: Ofte mie utstyr og lange kniver (få).

Detta gjelder itte bære Nord-Odal, men generelt for æljjegere. Dog trur je at vi au har nåen i hør gruppe her i bigda.

Jakta er itte som før, det veit alle. Da la døm litt mat og noe godt drikke i ripsækken og slengte kragern på aksla, sætte sælan på hund og gikk til skogs da jakta starte. Låg i gamle kalle keier med bresker og granbar som maddrass, og jakka som tæpen. Da forsvav en sæ i hvert fall itte om mårån.

Han je her skal fortelja litt om, er vel han som har litt frå alle gruppen, kanskje gjennomsnitts-jegeren, men med jaktløst som gradvis avtar etter en del daer.

Så enkelt er det itte å være jeger i dag, det er mie som skjer å skær ordnes før jakta starter. Alt tidli på vårn kommer kravet på jegeravgifta til staten på fleire hundre kroner. Det må sendes rapport på det en skaut i fjor, skaut en itte nåe så mån sende læll, gjærn itte det, blir det tilleggsavgift næste år.

Seinere på vårn skær det sættæs opp saltsteiner, han har aldri helt skjønt håffer, men alle lag gjær det, så da er det full viktig. Salte kjøttet før æljen er skøtin, nei, det gjorde dem aldri før, men kjøtte var da etanes læll.

Så må en borti dætta grushølet i Bruvoll å skute fleire nævar med patroner på nåe pappdyr om sammarn, det kalles treningsskøtt som en må ha 30 stikkjer ta. Når høsten nærmer sæ bær det på bana på Sandskogen før å skute prøva på en reinsfigur det itte blir høl i, men resultatet kommer på en skjærm framma skytteren på standplassen.

Han skjøner itte håffer han skær skute prøva på rein, han skær da jakte ælj, og slik ser da itte æljen i Odaln ut. Etter nåa runder og fleire hundrelapper og en endelig har fått dessa 5 skøtta innafør denna ringen på 30 cm, som itte er der på figuren men bære på denne skjærmen, kan han ta kortet han har fått ta myndigheten å få stempel å underskrift på det.

Nå har alt den første tusenlappen å værså det gått, mæn han er da litt stolt da prøven er bestiin i år au, han er da itte så dåli til å skute som nåen trur. Han kommer hau det året da han sleit fælt og måtte en annen

stand før å greie det og vart mobbe ta jaktkamerata som lurte på håssen det var å skute i «røri» i Størjebigden.

Fist i august blir'n me nåen tur jaktlagi til Elverum på dessa jakt- og fiskerdaa. Der er det mie å få kjøft, og en sleip selger greier å få lurt påen nåa jaktkleer som det visst er urå å itte ha. Nå rauk det med mange tusenlapper, men fine var døm, eneste abre var at da jaktkompisen fækk se døm, lurt'n på om han hadde være sæ i Telemarksbataljon.

Hælja etter er det møte i jaktlaget hos jaktsjefen. Da får døm greie på håffer slags kvote døm har fått i år ta

Artikkelforfatteren sammen med barnebarnet Kim etter en vellykket jaktdag.

dessa som trur døm veit alt om æljen i bigda – døm som sitter i denna vilt-nemnda. Så kunne jaktsjefen fortelja at skogeiera hadde lagt på terengleia en god del sia i fjor. Det var itte mulig å prutte på prisen, så der røyk flere tusenlapper. Rart det går ann å selja det en itte egger ane en måned i året til slike priser, og kanskje var det itte dir nukk der til heile kvota hælter. Går det ann det da, og selja noe en itte veit om en har? Nei, staten skulle ha hatt all jaktretten. Forresten, dessa politikra var itte å stole på døm hælter, han angre at han stemte sist valg. Det smakar bere me æljkjøtt enn detta valglæske.

Fiste hælja i september har jaktsjæfen bestemt at det skær røddes poster, der rauk den hælja. Mæn rødde di posta han bruker, er da enkelt, før skogeiera hadde vøri der med nåa monstermaskiner. Det var lite å sætta øksa i, mæn en måtte passe sæ så en itte ramle ned i dessa digre hjulspora, da kunne en resekere å måtte følje døm heilt på veltplassen før en tok seg tur att.

I slutten ta september er det møte for alle æljjegere i kommunen, han får ta en tur dit au. Det er vel alltids nåe nitt dessa byråkrata i direktoratet har fønni på i år au, ville væra rart ellers. Snart må en stakkars jeger ha med sæ advokat på post før å kunne etterleva alle lover og regler som øvrigheta finner på.

Et par daer etter er det jegermesse. Han er itte ta di som sliter mest på kjerkegølv, mæn kjerringa meinte han kunne ha gøtt ta å høre noe anna enn jaktprat ein gong det siste hælåret. Det skulle væra ein eller annen

som skulle hølle noe dem kalte kåseri. Det måtte full bli om jakt det da, så dit drog døm, både han og kjerringa. Dette var au nesten gratis, mæn han måtte legge litt i kollektpåsan, nåe som komfirmant-spirer gikk me. Etterpå fekk de både kaffe og kaker så mie en ville, gøtt var det au.

Like før jakta må'n ta en viktig tur til Kongsvinger å kjøpe nåa goddråper å ha mot krimskuken, og da forsvinner en nir tusenlapp, goe medisiner er stiggelig dire.

Før mange år sea ordna han detta sjøl på nåa nattetimer i kjelleren, me nåe blekkstøll og rør som en forståelsesfull rørlegger hadde vridd i hop. Etter fist å vøri på butikken og på en forsikti måte forlangt varene så ingen skulle høre eller se noe, kunne det hende at en sleivkjæfta handelsbetjent spurde høgt og tidelig om håffer slag kaker han skulle baka til jakta.

Kjerringa var heller itte blid på denna hjemmeindustrien, men det brukte å gå over på ett par daer, hvis han da itte var så dom så'n tok smaksprøver ta herligheta. Da vart'a itte blid att før han kom hemmat med kjøtt.

Så endelig kommer den store dagen da han skær pakke å dra til skogs. Det pakkes i sækker og væsker og kjølebægger – det blir romslig i skøpp og skuffer, og kingeløvæven i hjørna er nesten det eneste som itter føljer med. Medisina har'n lurt inn i biil seint i går kveld etter at kjerringa hadde lagt sæ.

Refla og patrona er alt på plass, nåe er det bære att å få kjerringa tel å feste boksesela bak så han får bokselinninga opp på et anstendig nivå. Han drær med sæ så mie at en skulle tru kjer-

ringa hadde kast'n ut. Har'n bære en liten japaner å kjøre med, må en ofte kneppe på hengeren for å få med sæ alt.

I hitta tetter det sæ tel ettersom kæra kommer, pargas blir stuve hit og dit. Innæ kvæl er det opprinnelege gølvarealet redusert med mange kvadratmeter, så en stakkars gråhund må leite lenge før å finne en trigg plass å ligge på. Den veit ta erfaring at ut på kvæl endrer jaktera ganglaget merkbart, og da er det itte lurt å ligge uvørent til.

Kaffedufta sprer sæ i rommet og praten går utover kvæl. Nåen tiss kaffen er for sterk så de blander'n ut me noe døm har på flasker med skrukørk. Ei hælvpakke med firtomsspiker er slien i vegg, og kleer, refles og jaktradioer henger klare til morrådagen. Nåa ta de mæst dauhørte klundær med skifting ta batterier i høreapparata, mens de are mimmær om alle ælja døm har skøti før, og hå store døm var. De største har vørte enda nåa kilo tingre sea i fjor,

det er utruli å mie en ælj kan vekse fleire år etter at den er skøtin. Jakta planlegges, og alle er brennsikre på at i morrå dætter storoksen, de bæste veit på kvadratmeteren hå han er hen. Det blir seint, men alle må ut en tur å se på været og minske trøkket på prostatan før de legger sæ. Så blir det stille ei lita stønn, før uværet starter med snorking og mange are ubestemmelie låter med en desibel gøtt over det som er farli for hørsla.

Det siste han tenkjer på før det bær i drømmeland er at det er neimen itte bære – bære å væra æljjakter. Dirt er det au vørti, bankkontoen har fått sæ fleire skikkelie skræller den siste tida. Det værste er at det er æljkjøtt å få kjøft i butikka til hælve prisen før det årets kjøtt kommer til å køste. Slik er det å væra æljjeger, itte enkelt, men skitt au, i mårå starter jakta, da er alt anne glømt.

Og ute i skogen ligger æljfamilien oppunder åshøgda og veit at den går travle og vanskelige daer i møte.

Fornminner i Nord-Odal

Høsten 2005 ble det satt i gang en såkalt «ØK-registrering» i Nord-Odal. Dette er en registrering som tar sikte på å få plassert alle kjente fornminner på økonomisk kartverk (ØK-kart). De fleste kommunene i Norge gjennomførte denne typen registreringer allerede på 50-tallet, og en del også i løpet av 80-tallet. Registreringsarbeidet i Nord-Odal er utført av arkeolog Birgitte Bjørkli.

Nord-Odal har til nå vært en av få kommuner i Norge uten kjente kulturminner på kartet, men dette bildet endrer seg heldigvis etter hvert som arbeidet skrider fram!

Hensikten med denne type registrering er å få en oversikt over det som finnes av både kulturminner og forhistorisk aktivitet innenfor kommunen. Alle gjenstander/bygninger/anlegg osv. som er eldre enn 1537 (*førreformatorisk*) er automatisk fredet gjennom kulturminneloven. Også kulturminner som er yngre enn dette kan være viktig å kartfeste, blant annet fordi de kan fortelle mye om den generelle historien i området, og hva som har vært vektlagt av produksjon osv. I Nord-Odal er det for eksempel skogdrift, bergverksdrift, seter- og ryddede gårdsanlegg, samt veifar, f.eks i forbindelse med pilgrimsleden til Hamar, veier til Eidsvoll og lignende som kan være av spesiell interesse. *Arbeidet med å registrere*
Av Birgitte Bjørkli

allerede kjente kulturminner i kommunen var flere personer til stor hjelp. Nord-Odal kommune bidro med en liste over lokale informanter som kunne ha kjennskap til kulturminner i kommunen.

Flere involverte seg i forsøk på å gjenfinne den gamle stavkirkeuften på Raustadneset, og undertegnede mottok informasjon fra folk i bygda etter avisoppslag og informasjon på kommunens hjemmeside.

I forbindelse med tidligere registreringer og kjente kulturminner i kommunen, ble Topografisk arkiv og Oldakssamlingens fornminnedatabase gjennomgått. Universitetets Oldsaksamling tillot avfotografering av alle innleverte gjenstander fra Nord-Odal.

Spredt boligbygging

I kommende kommunedelplan ønsker kommunen å legge ut tomtearealer for spredt boligbygging i utvalgte områder. Områdene dette gjelder strekker seg for det meste over «et belte» som ligger i overgangssonene mellom den beste dyrkamarka i kommunen, og opp mot den tilgrensende skogen. Kommunen ønsker også å legge ut noen tomtearealer innenfor allerede bebyggede områder, og i skogs- og utmarksområder.

I denne forbindelse ble alle aktuelle områder undersøkt, og det ble registrert etter synlige kulturminner innenfor de ulike planforslagene. Dette arbeidet inkluderte i tillegg til visuell overflaterregistrering en gjennomgang av tidligere registrerte funn

på gårdene. I utmarks- og skogsområdene ble det foretatt fullstendige registreringer, og alle berørte områder med jordbruksområder og dyrkamark er synfart. De fleste av jordbruksområdene må imidlertid undersøkes bedre (maskinell fflateavdekking eller prøvestykkig etter ikke synlige kulturminner under bakkenivå) før de kan frigis for utbygging. Kommunen er i første omgang interessert i å bevare god dyrkamark og spesielt bevaringsverdige kulturlandskap samt å skjerme disse områdene for moderne inngrep. Det ble gjort funn av flere faste kulturminner i Nord-Odal. Dette arbeidet er ennå ikke ferdigstilt, og

funnene er ikke satt inn i en større kulturhistorisk sammenheng.

I det følgende presenteres et lite utvalg av noen av de registrerte kulturminnene, samt et utvalg tidligere registrerte enkeltgjenstander som er innlevert til Universitetets Oldsaksamling fra midten av 1800-tallet og fram til i dag.

Gravhaug, Brustad i Mo

Om lag 5-10 meter øst for bolighuset på Brustad ligger en mulig gravhaug. Haugen er en stor rundhaug, ca 10 x 14 meter i diameter, og om lag 3-4 meter høy. Mot nord er kanten av haugen utflytende fordi det her er tatt

Artikkelforfatteren under leting etter kirketuftene på Raustadneset sommeren 2005.

ut masse. Haugen består av sand og grusblandet masse med noe stein, og den er gresskledd. Den har vært brukt til diverse formål, og det er blant annet en sklie og en «utkikksrampe» på haugen. Sannsynlig datering er vikingtid.

Gravhaug, Nystua

I innmark på gården Nystua ligger en gravhaug. Denne er gjenbrukt som potetkjeller. Haugen ligger rett ved innkjørselen til hovedhuset, og et par meter fra låven på gården. Den er mer eller mindre sirkulær i formen, 7 x 7 meter i diameter og ca 3 meter høy. Haugen er sannsynligvis fra Yngre Jernalder.

Gravrøys, Kuggerud/Sagstua

På innmarka til gården på den øverste delen av bebyggelsen i Kuggerud-området ligger en gravrøys. Denne befinner seg midt på dyrket mark. Dette er en avlang, steinbygget røys, der den nederste delen av røysa ser ut til å være tørrmurt. Den har en jevn og lite tilfeldig form. Den er ca 6 x 9 meter i diameter og rundt 2 meter høy.

Det er en plyndringsgrav i midten av røysa, og det har blitt tilført noe stein i ytterkantene av røysa ved senere rydding. Beliggenheten er spesiell, med god utsikt til Storsjøen mot vest og sør.

Gravrøysa representerer både en uvanlig form og beliggenhet, og kan muligens plasseres i Bronsealder.

Rett øst for gravhaugen er registrert en utflytende rydningsrøys. Det er usikkert om denne er førreformatorisk.

Rydningsrøys, Kuggerud/Oppi

Rydningsrøysen utgjør en viktig del av kulturlandskapet på Øvre Kuggerud. Flere av disse er små og ujevne i formen, og kan være førreformatoriske. Disse ligger i utkantsonene av dyrket mark, i skogkanten. Den ene av rydningsrøysene ligger utsatt til i mellomsikkert mellom to jorder, tett inntil bilveien. Den er stor og ujevn i formen, ca 6 x 8 meter i diameter, og 1-2 meter høy. Den består av middels til stor stein, som tyder på at den er delvis moderne.

Gravrøys, Kuggerud/Oppi

Like ved gårdstunet på gården Oppi ligger en gravrøys. Den ligger på kanten av et berg, på gresskledd jord. Røysa er ca 6 x 10 meter i diameter og opp mot 2 meter høy. Den består av små og mellomstor stein. Røysa ligger innenfor kulturlandskapet i området og med god utsikt mot sør og sørvest.

Røysa kan sannsynligvis plasseres i Bronsealder.

Steingjerde, Kuggerud/Oppi

Langs dyrkamark, og i et belte som skiller utmarka fra gården ligger et steingjerde. Dette markerer et klart skille mellom inn- og utmark. Gjerdet er ca 1,5 meter bredt, og opp mot 1 meter høyt. Gjerdet utgjør sannsynligvis rydding over et lengre tidsrom, og er uten tvil en bevaringsverdig del av et spesielt kulturlandskap i området.

Gravhaug, Haug i Bruvoll

Rundhaug, godt markert. Haugen er bygd av jord og stein og den er omlag 6 x 6 meter i diameter og rundt 1 meter høy. Haugen ligger svært sentralt

plassert i forhold til utsyn mot vest og nordvest. Den ligger i utkanten av dyrkamarka som tilhører den nåværende gården Haug.

Det skal i følge bygdeboka (B. Kirkeby 1966) ha vært et gravfelt med minst 3 gravhauger på Haug. Disse ble ikke gjenfunnet, og må i følge Hans Fredrik Haug ha ligget på Korsholen, der idrettsplassen ligger i dag.

Haugen er sannsynligvis fra Jernalder.

Steingjerde, Fjell

Langs veien som går fra Nedre Fjell, opp mot hovedveien og deretter videre opp mot Øvre Fjell går et steingjerde. Dette har antagelig fungert som «rydningssone» og har markert et klart skille mellom inn- og utmark. Gjerdet er mellom 1,5-2 meter bredt, og mellom 1-2 meter høyt.

Gjerdet ble i følge Ola Kolstad bygget etter 1930, da det ble foretatt en nyrydding av de nederste områdene på Fjell. Jeg mener gjerdet må være eldre, og at det representerer en kontinuerlig rydding over flere generasjoner. Steingjerdets massive lengde og bredde tilsier at det har vært i bruk lenge. Gjerdet utgjør uten tvil en bevaringsverdig del av et spesielt kulturlandskap på Fjell.

Kirketuft, Mo gamle kirke

Kirketuft markert med stein, Stormoen (Jugramo). Kirketufta er kjent fra tidligere, og beskrevet i bygdeboka (B. Kirkeby 1966).

Gravhaug, Trautskogen

Stor rundhaug, godt markert. Haugen består av grus og sandblandet jord, og

er idag gress og torvkledd med småkratt og trær. Haugen er i overkant av 8 x 8 meter i diameter, og den er 2-3 meter høy. Beliggenheten er helt spesiell fordi den ligger i utkanten av det velkjente gravfeltet på Trautskogen. Gravfeltet var i bruk for innbyggerne på Trautskogen

Gravhaugen ligger i utkanten av et skogholt med gran og furu, og tett inntil steingjerdet mot nordøst, som markerer grensen for gravfeltet.

Haugen er sannsynligvis fra Vikingtid og dette viser en kontinuitet i bruken av området fra jernalder og fram til idag. Dette må sees i forbindelse med jernproduksjon i utmarka i denne delen av kommunen.

Fangstgroper, Trautskogen (Søbråten)

Ved bolighus på Søbråten ligger to fangstgroper tett inntil hverandre. Bare bunnen av disse er bevart. De ligger i dag på en gresslette/plen om lag 8 meter fra øst for bilveien og vil ha ligget på en kant umiddelbart før terrenget skråner mot sør. Det ser ut til å ha vært et elveleie ikke langt kanten av gressletta, som vil ha sperret veien både mot nord og vest. Mot øst skråner terrenget kraftig.

Fangstgrop 1. Ligger lengst mot nordøst av de to fangstgropene. Ytre mål er ca 3,5 x 3,5 meter i diameter. Gropa er ca 1,5 meter dyp, og kun bunnen er bevart.

Fangstgrop 2. Ligger sørvest for fangstgrop 1. Den er noe mindre og grunnere, ca 2 x 2 meter i diameter, og rundt 1 meter dyp. Begge har sirkulær form, og en noe spiss bunn.

Anleggene kan ha en vid datering,

men er sannsynligvis førreformatoriske.

Fangstgrop, Haugskogen i Bruvoll

På en tørr morenerygg i skogen nord for Bruvoll ligger ei fangstgrop. Terrenget denne ligger i er småkupert skogsterreng bevokst med hovedsakelig gran, lite undervegetasjon. Fangstgropa ligger på kanten av et flatt parti som stuper bratt mot sørvest.

Fangstgropa er 3.8 meter i diameter i ytre mål og 2,9 meter i diameter i indre mål. Dybden er om lag 1,1 meter. Markert og tydelig nedgravning. Fangstgropa ble påvist av Hans Fredrik Haug

Datering er usikker men sannsynligvis førreformatorisk.

Fangstgrop, Haug i Bruvoll

Fangstgropa ligger på en markert forhøyning i terrenget, og det er fristende å tolke den som en mulig skytterstilling/bogestø. Herfra har det vært god utsikt i alle retninger. Gropa ligger tørt i et landskap som ellers er fuktig og myrete, med elva mot øst. Noe blandingsskog i området rundt.

Fangstgropa ble påvist av Hans Fredrik Haug. Datering er usikker men sannsynligvis førreformatorisk.

Kullmile, Slettmo i Bruvoll

Mila ligger i skogsområde mot Slettmo. Den ligger på en skogskledt morenerygg med bratte stup ned mot elv i sør og øst og er stort sett bevokst med barskog. Det ei flatmile, den har sirkulær form, og er rundt 12 x 14 meter i diameter og den er 0,5 meter høy . Den er omgitt av en voll som er rundt en meter bred.

Mila ble påvist av Fridolf Stuen og kan sannsynligvis dateres til seinmiddelalder eller senere. Den kan ha inngått i produksjonen av kull til Odals verk.

Kullgrop, Slettmo

Kullgropa ligger i skogsområdet mot Slettmo. Den ligger på en skogskledt morenerygg med bratte stup ned mot elv i sør og øst , helt på kanten av ryggen mot nordvest. Den er rundt 2.5 x 3 meter i diameter, og 1 meter dyp. Den har mer eller mindre rektangulær form .

Kullgropa ble påvist av Fridolf Stuen.

Sognabben

Det skal i følge bygdeboka (Kirkeby 1966) ha ligget en gravrøys på Sognesabben. Det skal også ha vært gravhauger på Bjelker som visstnok ble fjernet i løpet av 1960-tallet. På Bjelker er det også funnet en pilspiss av flint fra yngre steinalder.

Trautskogen

Det eksisterer flere etterreformatoriske kulturminner i Trautskogen, bl.a. Trautgruva og kirkestedene ved Dalsrud og Søbråten. Det er funnet en gravhaug fra jernalder på Hagajordet gravplass.

Tidligere registrerte kulturminner

I det følgende presenteres et lite utvalg av tidligere registrerte enkeltgjenstander som er innlevert til Universitetets Oldsaksamling fra midten av 1800-tallet og fram til i dag.

Svenneby

I Svennebyområdet er det gjort flere funn, helt fra eldre steinalder og fram til middelalder: Konisk kjerne av flint, øks av jern, enkel skafthullsøks, sverd av jern (middelalder), øks av jern.

Kuggerud

Kuggerud-området utmerker seg i forhold til innleverte funn. Her er også en vid spredning i tid. Det eldste funnet er en spissnakk øks av bergart, fra eldre steinalder. Det er gjort funn på Austvatn og Kuggerud: Skaftefurekølle av bergart, enkel skafthullsøks, retusjert flekke av flint, skafthullsøks (tvilsom, minner mer om vevtyngde med hull), spissnakk bergartsøks, breddegget flintøks.

Knapper

Fra Knapper er det innlevert et funn til Oldsakssamlingen på midten av 50-tallet: kastespydspiss av jern.

Det er også gjort funn av en skraper av flint på Knapper, men denne er ikke innlevert til Oldsakssamlingen.

Løkker, Sand

Det skal i følge bygdeboka (Kirkeby 1966) ha ligget en gravhaug på Løkker av Sand. Denne kaltes Tusshaugen, og ble fjernet i nyere tid.

Av innleverte funn i området kan nevnes: enkel skafthullsøks av bergart, pilspiss av jern.

Det ble under registreringsarbeidet også forevist en spydspiss av jern fra utmarka på Heer. Denne skal visstnok være funnet i, eller i nærheten av, en fangstgrop i skogen.

Fjell

Det er gjort funn av flere fornminner

på Fjellgårdene (gnr. 40-42), de fleste av disse er innlevert til Oldsakssamlingen. De innleverte funnene stammer alle fra steinalder og bronsealder, og representerer det første jordbruket i kommunen: Enkel skafthullsøks av bergart (fasettert mot eggen, skadet), enkel skafthullsøks av bergart (miniatur), enkel skafthullsøks av bergart (liten og «hjemmeprodusert»), flekkekniv av flint, ryggflekke med retusj langs begge sidekanter.

Mo

I Mo skal det tidligere ha stått flere gravhauger, men disse eksisterer ikke i dag. Det er tidligere sendt inn funn fra området, blant annet en skaftefurekølle fra bronsealder og to pilspisser av jern fra eldre jernalder. Det er også gjort funn av en pilspiss av skifer fra yngre steinalder i utkanten av Storsjøen/Stormoen.

Andre fornminner fra Nord-Odal

Skaftthullsøks av bergart. Yngre steinalder. Garvik.

Bryne av kvartsitt. Vikingtid. Sand.

Flateretusjert pilspiss av flint. Yngre steinalder/bronsealder. Skjeppestad.

Skaftthullsøks av bergart. Yngre steinalder. Sand.

Det er gjort funn av en flintdolk fra bronsealder på Kjernli under Trauten og en spydspiss av jern fra vikingtid/middelalder på Øfstgården.

Skaftthulløkser

Som vi ser er alle periodene av forhistorien representert i de arkeologiske funnene fra Nord-Odal. De eldste funnene stammer fra eldre steinalder, ikke lenge etter isens tilbaketrekning

fra området.

Det er likevel den store mengden skafthullsøkser som utmerker seg i funnene. Hovedmengden av disse er funnet i de beste jordbruksområdene rundt Storsjøen, karakterisert av lett-drevet og lettdrenert jord, og de beste klimatiske og topografiske forhold. Skafthullsøkser er karakteristisk for den siste delen av steinalder på Østlandet, og er symbolet for overgangen fra et jakt- og fangstbasert, til et mer bofast jordbrukssamfunn. Denne typen steinøkser ble tiden og området mest karakteristiske våpen og redskap, og har vært laget i mye ulikt materiale og finnes i mange størrelser. Noen er små, med en lengde på 5-6 cm, mens andre er store og tunge og opp mot 30 cm lange.

Kvaliteten på øksene er også svært ulik, alt fra miniatyrøkser som ikke har hatt en praktisk funksjon, til store, grove og tunge økser, gjerne med skader langs eggen eller med brukket nakke.

Det at de fleste av disse øksene i tillegg er funnet under jordbruksarbeid støtter hypotesen om at de kan knyttes til det nye jordbruket, åkerarbeid, rydding og nybrottsarbeid. Dette er den vanligste gjenstanden på Østlandet fra denne perioden, og viser en sterk sammenheng med de mellom-svenske bygder. Mens disse øksene er relativt sjeldne i Danmark, er de funnet i tusentall i Sverige og østover i Europa, og dette viser at de sannsynligvis har sitt opphav i samme

Om Erik Njust og Nils Fjeld

i «Jul i Nord-Odal» 2005 var det et bilde av to Njust-karer. Han med det store skjegget er min bestfar Eriks onkel, *Erik Njust*. Han eide og bodde i *Søstua Fjeld*. Han var nabo med *Nils Pedersen Fjeld i Nordstua*. Nils hadde et lite pent klengenavn. Begge er omtalt i «Ferdaminne frå sumaren 1860» av Aasmund Olavsson Vinje. (Hans Marious Trøseid hadde en fyldig artikkel om «dei to grannane i Odalen» i «Jul i Nord-Odal» i 1994. Det har vært ulike oppfatninger om den lite flinke bonden i Søstua var Erik eller broren Amund.

I «Ferdaminne» var Erik Nust den lite flinke og Nils Fjeld den flinke. Som jordbrukere var vel begge noenlunde jevnbyrdige, men Nils var driftig på andre måter. Han eide og drev et teglverk nede ved Leirvoll. Her ble det produsert både teglstein og takstein av leire. Leira ble tatt fra et «dråg» som gikk fra sjøen og nesten til Fjeld skole. Hovedbygningen på Fjeld er dekket med murstein laget ved teglverket på garden. Tilnavnet fikk Nils nok delvis fordi han var hard og nådeløs når han inndrev «kremmergjelde». Blant annet tilegnet han seg et sted på Engen i Knapper, slik at folkene, med en nyfødt unge, måtte flytte ut i jula.

Erik Njust i Søstua var av de strenge «leserne». Han og brødrene, Amund og Adolf, tilhørte «*Den lam-
Av Goro Haug Thesen*

merske menighet», som var utsprunget av haugianer-bevegelsen, men var enda mer pietistisk. Mor fortalte en gang at Erik hadde gitt bort stolene med trekte seter, for de skulle sitte på harde stoler. Det var ikke «Herrens velbehag» å sitte på stoler som var så mjuke at en kunne sovne når Guds ord ble leset. På Søstu-Fjeld ble det bedt for maten til hvert måltid. Hver søndag var det husandakt, lenger enn ei vanlig gudstjeneste i kirka. Videre var det hver uke oppbyggelige møter. Erik og Amund Njust ga midler til bygging av bedehuset Kildal. Det var en gave til de «kristne i Fjeld krets». Til og med et beløp til husets vedlikehold ble gitt, men det forsvant da banken gikk konkurs. Nå er Kildal et vanlig hus, og Aage Sæther bor der.

Erik M. Njust (f. 1859) på sine eldre dager sammen med broren Adolf.

Stortingsmann og ordfører Ingebrigt Løberg

Ingebrigt Løberg fra Målselv kom i 1901 som lærer til Bjelker skole. Han engasjerte seg tidlig i lokalpolitikken, og i 1910 ble han ordfører. I 1912 ble han valgt inn på Stortinget. Imidlertid ble han syk og døde i 1913, bare 46 år gammel. Lærer og lokalhistoriker Jørund Sveinungsen skrev denne artikkelen om Løberg omkring 1950.

En høstkveld for 45 år siden stod jeg inne i en liten butikk oppe ved Brunkeberg kirke i Telemark da det kom inn en fremmed og helt ukjent mann. Han var kommet med båten til Kviteseid og skulde over til nabo-bygden Seljord.

Det var et riktig hundevær den kvelden. Regnet øste ned, veiene var sølet og kvelden mørk. Det var ingen lysttur å gå de 12 km. som var igjen over skogen til Seljord. Men han grudde sig ikke, han hadde vært ute i uvær før, sa han.

Det var nettop i de dager at et nytt elevkull strømmet inn til Ullmanns folkehøiskole og seminar i Seljord. Denne skole var kjent over hele Skandinavia og ungdom fra alle kanter av landet og fra Danmark søkte dit. Det

var Ullmann som trakk. Han var en usedvanlig godt utrustet mann, en lysende intelligens med store kunnskaper, en glimrende veltalenhet og en glødende patriot. Med en utmerket embedseksamen gikk han ut fra universitetet, men fylt av begeistring for Christofer Bruns folkelige grunn-tanker, for Grundtvigs og Bjørnsons ideer og forkynnelse for folket, drog han ut på landsbygden og holdt skole for bondeungdommen uten tanke på de magre levekår han gikk til.

Noen dager etter hin kveld traff jeg den samme fremmede mann igjen på skolen og fikk høre at han het Ingebrigt Løberg og hørte hjemme langt oppe i Nord-Norge. Han var en av de nye elever, og det en som ruvde, stor og akselbred, riktig en kjempe blandt de andre tildels pur unge mennesker.

Jeg lærte ham etter hånden godt å kjenne og fikk også høre en del av hans livs saga.

Han var født i Målselvdalen i Troms fylke i 1867. Foreldrene hans var innflyttere i bygden, faren fra Østerdalen, moren fra Nordmør. En hørte straks at han ikke var ekte nordlending. Han hadde ikke nordlendingens sang i målet, og når en lærte ham å kjenne, forstod en også at han ikke hadde nordlendingens lynne. Han var østerdøl, seig og utholdende, noe sen i avtrekket, men målbevisst og vek aldri tilbake om bakken bar imot.

Foreldrene hadde eid en større gård

i Målselvdalen, men hadde mistet den ved kausjonsforpliktelser, og familien var kommet på bar bakke. Ingebrigt måtte derfor tidlig stå på egne ben. En tid drev han som arbeidskar i hjembygden, og i noen vintrer var han i Lofoten.

Fisket i den tid med rorbåt og håndkraft var et slitsomt arbeide og mangen gang var han ute på Vestfjorden våt og sliten i storm og uvær. Han var også en tid assistent for politiet på fiskeværet. I den tid inntraff noe som viser hvor modig og uredd han var når det krevdes. Der var kommet brennevin til været og en kjempekar av en kven, en brutal slagsbror som alle var redd, var blitt full og gikk berserkergang. Han var blitt alene med en fisker inne i køien og hadde stengt døren. De som stod utenfor hørte slag og stønn og var redd at fiskeren skulde bli skamslått, kanskje drept, men komme sig inn og hjelpe turde ingen. Da kom Løberg. Han satte akslen mot døren og sprengte den inn. Kvenen slipper sitt bytte og farer i raseri mot Løberg, men tumler i neste øieblikk ut av døren, presset av Løbergs kjempekrefter, og lusker sig vekk.

Da Løberg siste gang kom hjem fra Lofoten, møtte den store sorg ham at hans to eneste brødre var døde av difterit mens han var borte. Han hadde også mistet sin far, og nu bestemte han sig for det han så lenge hadde lengtet efter, å komme sydover til Ullmanns skole, som han hadde lest og hørt så meget om. Han hadde spart sig op en del penger ved sitt arbeide, og med disse i lommen drar han så den lange veien fra Målselvdalen til Telemark,

og så aldri sin hjembygd igjen mer. Han var da 26 år gammel, hadde gode skolekunnskaper og var en moden og åndelig godt utrustet mann.

Den første vinter gikk han i folkehøiskolen, men neste høst bestemte han sig til å gå over i 2. klasse på seminaret og ta lærereksamen på 2 år. Det blev en tid med hårdt arbeide og mange bekymringer for å få sparepengene til å strekke til. Han bodde på et loftskammer hos en baker i et hus med melsekker og med mus i store flokker, så han ikke en gang fikk fred om natten, fordi musene krøp op i sengen hans. Han lagde selv sin mat morgen og kveld, og spisesedlen hadde ikke mange variasjoner – det var te vann, margarin og brød til alle måltider, undtagen middagen, som han hadde på skolen. Det eneste han tillot sig av «luksus» var å kjøpe en og annen bok, som han gjerne vilde eie.

Men disse årene på Ullmanns skole blev likevel en herlig tid for Løberg. Ullmanns foredrag i historie, litteratur, samfundsspørsmål og religiøse spørsmål fulgte han med levende interesse og det blev en rik åndelig utvikling for ham.

Ullmann var i den tid meget interessert i den amerikanske samfundssøkonom Henry Georges ideer. Han hadde oversatt hans hovedverk «Fremskridt og Fattigdom» til norsk, og han holdt også en del foredrag om ham på skolen. Henry George var skaperen av den såkalte agrarsosialisme, som mente å kunne avskaffe fattigdommen og løse det samfundssøkonomiske spørsmål bare ved en skattereform, ved å legge all skatt over på det han

kalte grunnverdien. Med varme og veltalenhet skildrer han fattigdommen og nøden som hersket side om side med de store fremskritt og de store rikdommer på enkelthånd, og med begeistring utmaler han sitt syn på de lykkelige tilstander han mente vilde komme om hans reformide blev gjennomført. Løberg fulgte med i Ullmanns foredrag og han kjøpte Georges bok og studerte den grundig. Det fikk en avgjørende betydning for hans syn på politikk og samfunndsspørsmål.

I disse tre år på Ullmanns skole leste han også meget skjønnlitteratur – især Bjørnson og Ibsen ved siden av sitt arbeide med skolefagene. Hver lørdagskveld hadde gjerne skolen sammenkomster for elevene med diskusjoner og oplesning av den håndskrevne avis, og her var Løberg en av de fornemste. Han holdt innledningsforedrag, deltok meget i debattene og skrev opsett i avisen.

Det siste året blev det slutt med sparepengene og han måtte gå til Ullmann og si fra at han ikke så sig utvei til å fortsette. Men Ullmann vilde ikke høre på det, nei, han skulde kausjonere for ham til et lån i banken, så skulde den sorgen bli slukt. Da Løberg kom til banken med vekselen blev den ikke godtatt. Ullmann var jo nesten likeså penginearm som Løberg.

Han hadde i flere år drevet sin store skole uten offentlig bidrag. Han var jo grundtvigianer og venstremann, vilde avskaffe Pontoppidans forklaring i barneskolen og oppløse unionen med Sverige. En så farlig mann måtte ikke ha offentlig støtte. Bidraget var den gang avhengig av fylkestinget, og i alle de år høre hadde flertall i

Telemark fylkesting, blev Ullmann nektet bidrag, og skolen måtte leve på frivillig innsamling og gaver. Statsminister Gunnar Knudsen ydet i disse år 1000 kroner årlig og støttet skolen med gaver når der blev holdt basarer.

Løberg var nu blitt kjent og aktet i bygden og han fikk nye garantister og lån. Ved skoleårets slutt i 1896 gikk han ut med en meget god eksamen. Samme år fikk han et vikariat ved Hokksund skole på Eiker og blev året efter ansatt i Fyresdal i Telemark, der han var til 1901, da han blev lærer i Bjelker krets i Nord-Odal. Her kom han sterkt med i politikken, blev av arbeiderdemokratene valgt inn i herredsstyret og blev både ordfører og formann i fattigstyret. I det høispenningsens år 1905 var Løberg levende med i begivenhetene. Allerede før de mest spente krisedager fikk han overrettssakfører Waldenstrøm til bygden til å holde foredrag om stillingen, og i dette foredrag blev det for første gang her offentlig og uten omsvøp fremholdt at vi antagelig vilde få krig med Sverige, men at vi var godt rustet og måtte ikke vike tilbake.

Da vi skulde ha folkeavstemning om prins Karl av Danmark skulde kåres til Norges konge, blev dette et spørsmål om statsform, republikk eller kongedømme. Det var på det rene at hvis det blev flertall av neistemmer, måtte det bli republikk. Løberg trommer da sammen et folkemøte på «Trudvang» og fikk dit Gunnar Mandt, som holdt en flammende tale for republikken, og der blev diskutert over en lav sko. Men nesten alle var kongevennlige. Mest veltalende og

slagferdig på den side var Lars Kjølstad; men også L. A. Hoel hugg godt borti. Ellers var det flere som deltok, og argumentene var mange. Tenk om vi fikk borgerkrig som i republikkene i Syd- og Mellem-Amerika, tenk om vi fikk en målmann til president? Ja, en påstod endog at fikk vi republikk, så kom fattigfolk til å «svælt hæl».

Ja, Løberg hadde ikke meget igjen for det møtet. Vi som basket på hans side for republikken, tapte med glans, og man glemte ikke senere å gratulere oss med den nye kongen – som kanskje ingen av oss nu vilde bytte bort i en president.

I herredsstyret arbeidet Løberg ivrig for å skaffe jord til ubemidlede, og i hans funksjonstid blev gårdene Sutterud og Fjell innkjøpt av kommunen og utparsellert til småbruk.

I 1912 blev Løberg opstilt som stortingskandidat for arbeiderdemokratene i Vinger og Odalens krets. Venstre hadde den gang oberst Georg Stang, og sosialdemokratene stilte for første gang sin mann her i kretsen, nemlig den nuværende stortingsmann K. T. Sjøli. Ved omvalget gikk venstre over til arbeiderdemokratenes mann, og Løberg blev valgt med stort flertal.

Det var ikke lenge han kom til å sitte på Stortinget. Men han blev lagt merke til i den korte tid han var der. Jeg husker således at sorenskriver Jacobsen, som da møtte fra Nordlands fylke, fortalte hvor forundret han blev under behandlingen av en fiskerisak, da representanten for Vinger og Odalen stod op og talte fiskernes sak med stor sakkunnskap. En sak fikk dog Løberg satt igjennem, nemlig en lov om bedre kjoer for skogsarbeiderne.

Henimot slutningen av første sesjon blev Løberg syk og måtte legge sig inn på et hospital i Oslo, og her døde han efter et ganske kort sykeleie, bare 46 år gammel. Det var en blodpropp i lungene, forårsaket ved et forholdsvis ubetydelig sår. Stortinget besluttet at han skulde begraves på statens bekostning og statsminister Løvland holdt en vakker minnetale over ham.

Løberg var en idealistisk anlagt natur, han var også en samvittighetsfull og dyktig lærer, som sikkert vilde passet meget godt for voksenalder i en fylkes- eller folkehøiskole. Som ventelig var blev han efter den tids

Skolebilde fra Bjelker ca. 1932

1. rekke f.v.: Arvid Strandhaug, Kåre Vangen, Per Saugnes, Hans Saugnes, Arne Mathisen, Einar Saugnes, Gulbrand Bjelker, Arne Krogsrud.

2. rekke f.v.: Einar Bråten, Agnar Sutterud, Birger Saugnes, Karen Svarverud, lærer Edvard Kristian Vigdal, Marit Øverby, Elbjørg Vangen, Astrid Krogsrud.

3. rekke f.v.: Bjarne Sutterud, Bjarne Fischer, Asbjørn Svarverud, Arne Haukerud, ukjent, Maria Lund, ukjent, Astrid Bråten, Ingrid Vigdal, Margit Hanorsåsen.

4. rekke f.v.: Per Sutterud, Helge Sutterud, Knut Krogsrud, Gunnar Helgedagsrud, Olaug Øyensbråten, Kitty Saugnes, Edith Luker, Dagmar Krogsrud, Else Bråten, Dagrun Krogsrud, Tulla Haukerud, Torbjørg Krogsrud.

O jul med din glede ...og litt tel

Det begynte å dra seg til mot jul i Bekkegrenda, føлке heme begynte å få det så travelt at det var umulig å få hjelp tel noen ting.

Tidlig i november skulle fleskebalja fylles opp, og bua vart skure med grønnsåpe frå gølv tel tak, og nede ved bryggerhuse, som var slakteplassen, hadde vi ei halv tunne som var stable opp på noen steiner. Midt under var det gjort plass tel varmen, og tyristikker og opphøggi furukvist ble tredd innunder og tent på, tunna ble fylt med vatn som etter en drøss med timer kokte, oppi vatnet hadde'n far et heilt fange med brusegreiner som han hadde høggi oppe i gutua.

Fleskebalja skulle gjøres skikkelig rein, og etter at brusen hadde kokt ei stønn, tømte'n alt samma oppi balja, bruslågen gjorde at treværket kvitte seg med sur saltlake frå i fjor, alt vart skinnende reint, og det lukte så gøtt oppi a etterpå.

Dagen var komme og slaktarn var på væg, han far og n'Johan var oppe styggtidig og gjorde i stand tunna med værmt vatn til skøllinga, slakterkrakken var på plass og grisen klødd under hukua før siste gong. Det var litt sørgmodig au å skute hæl en som vi hadde småprata med sia tidlig i april.

A mamma flaug rundt med sinkbitter tel blod og termer, og med

filler så slaktarn kunne tørke seg på. Kjøttkvenna var finjustert med lang tut og skrudd fast på kjøkkenbordet.

Grisedræpern var kommin, tradisjonen tro fekk'n fist en klonk i det eine beinet og så en i det are frå ei blank flaske med skrukørk på, som var gjømt under en bakon i undlåven, og så bar det inn i fjøset med salongrefle og kniv.

Vi onga fekk itte løv tel å væra med på det som skjedde inni der, vi hørte bare at det small, og utatt kom dem dranes med flæskeberget og bloite sinkbitter. Det gikk greit i år, verre var det i fjor da grisen hadde på følelsen hå som skulle skje og slo seg vrang i fjøset. To hundre kilo med flæsk er itte bære å stenge vægen før, den smålå bingdøra, drog ut gjennom fjøsdøra og skjeinte silengs bortover glattisen. Klauver er itte akkurat konstruert før blåis, så noen Viking Stopp-effekt vart det itte. Den var meir på ryggen enn på beina, men kara seg bortover mot dassen utpå jordet, der ga'n opp i jupsnøen og ble stående akkurat så lenge at han fekk ei cal 22 midt i pannbrasken.

Så bar det nerover tel bryggerhuset, og vægen etter drainga i kritthvit nysnø såg itte akkurat pen ut. Etter at dem hadde fått den opp på krakken, vart glohett vatn tømt over'n så dampen la seg som tåke over reklameluven, grisebusta slæppte lettere da, så dem skrapa liket på en

halv times tid. Når svoren var glatt og fin, kom nyslipte kniver ut av ei svart skinnveske, og snart lå det så mye grisedeler bortover nysnøen at skjørta itte trudde sine egne auver og flaug rett i en klaka bjørkestamme så det gauv i fjørhamsen.

Etter at slaktarn var ferdig, kom arbe med kjøttdeig og pølser, kvenna på kjøkkenbordet gikk jamt og trutt heile dagen og til dels natta, vi veivde på skift så itte arma døvne heilt bort. Trau og fat vart fulle ta deig, og det som skulle bli kjøttkakur vart stekt der og da, kjøkkenet såg ut som en lurdaskvæld på Vonheim, blod, innmat og beinsplinter overalt. Fettosen ta steikinga gjorde at auløkka vart så seige at en måtte være forsiktig med å blonke, da vart dem sittan fast at nere. Sikten var minimal, tvers over kjøkkenet det var vanskelig å skimte katta ved utgangsdøra, hu ørka itte meir og innlosjerte sæ på fjørshvelven.

Så var det tærmene da, di låg i ei bitte uti gangen, å gjæra rein tærmer var noe svineri, og jobben min var som regel å klømme to bøningsstikker i mot nan, så fylte a mamma litt vatn i tærmenden og drog dem imellom stikkene. Du skulle ha sett hå som kom ut i are enda, møkkspruten sto som en torpedo i blekkspannet, og det lukte slettes itte gøtt. Etter at tærmene hadde gjort noen runder mellom stikkene og var reine, vart døm tredd innpå tuten på kvenna og ut sprute det metervis med pølse, det hendte at vi la inn turboen under veivinga, og da fækk dem som tok imot det travelt, pølseørmen bukla seg bortover gølv og var på væg ut i kammerset da tærmen tok slutt og

moroa var over.

Uti bua begynte det å fylles opp, flæsk og ribbe vart salta ned i balja og løkke satt på, oppunder taket hang det skinker og pølser på firtomspiker, i skjøpp og benker var det norgesglas med kjøttkakur i laka i hopes med syltetei og alskens rariteter. Det såg itte ut som noen skulle svælte ihjæl i år.

A mamma og a bessmor begynte med bakinga i slutten av november, så da hadde vi onga gode tier, vi var raskt på plass da a mamma reiv opp steikeovnsdøra, vi visste at et og anna vart tel overs, rådeig især frå riflekjeks var styggøtt, så der vart det nuk mange ekstra høl i kjævledeigen. Smultringer, goro, fattigmann og striller vart trylle fram på kjøkkenbenken, vi fekk det som var værst brent og itte hadde rektig form. Etter at prøvesmakinga var over og bakelsen forseгла i blekkdonker med smånisser og dompapper på, stable a mamma dem øverst på ei hylle uti kotte, kav umulig å få tak i uta nitid planlegging.

Hembryggt øl måtte alle ha som hadde respekt før sæ sjøl, kom det fræmmen ville dem jenne smaka på juleølet. Ingrediensene som vart slæpt ner i 50-litern med flettværk rundt var hemmelig så detta kan je itte sia så mye om, og itte fækk je noe greie på det seinere heller, men gjær, sukker og rusiner og krydderier forsvant i hvert fall ner i tuten. Etterpå ble den satt bort på et stelle med jamn temperatur i vikusvis. Så gikk naturen sin gang, og viss gjærlåsen itte tetna og sulamitten eksploderte, var det en vakker dag full kjøkkenbenken av flasker med nysilt bront øl.

I påvente av jula vart flaskene kørka att og satt på et kjølig stelle i antasjin, så dem kunne gogjære sæ ei stønn. Så var det en kveld vi sveiv rundt mellom vaskekluter og julepynt, at det begynte å smælle i antasjin. Vi skjønnte hå det var, tok trappa i to tre steg og åpne døra inn til ølet, gjærcellene hadde nuk itte gjort frå seg i ballongen, før nå presse dem på neri pottetette brandyflasker med kørk i. Kørkbætar og glasskal flaug veggimellom, julkvældsdrækken sto som tvinne tau i takbjelken, her var det kræfter som ville styggfort ut. Tvilssomme flasker som ennå var heile og kørken på gli, åpne 'n far neri ei stor bitte så itte alt innhølet skulle rottere ukontrolert ut gjennom tuten. Han klarte å temme noen, men etter at di vaksne var i golage julkvæl, vart det rasjonering i romjula. Etter at naturkreftene hadde lagt seg i antasjin, vart det ekstra ærbe før a mamma med salmiakk og vaskeklut for å renske opp at i størkne gjærceller og rusiner som låg som sebreia bortetter linoleumen.

Tia gikk visst altfor fort før di vaksne, vi onga kunne gøtt tenke øss at den gikk enda fortere, det var hundrevis av ting som skulle være klart før kjerketjener'n gikk opp i kjerketårnet og heiv seg i tauet julkvæl. Veen var i hus før lenge sia, i skålen var det stable køster heilt opp tel taket, men den skulle kleives så det rakk heile jula. Heme var det aldri på tale å høgge ved så lenge høgtida sto på, så'n far sto ved høggestabben i daesvis med øks og ryggevont. Det skulle tel rikelig, vi fyrte både oppe og nere, og da det nærme seg, vart svartovn i finstuggua au dytte full med bjørkeved, det

hadde itte skjedd sia førre jul, så det lukte rart, og reiken gikk itte akkurat ut der den skulle med ein gong.

Juletre var et svare stræv å få tak i, vi lånte slike ting oppe på et plantefelt ved Sætermyra. Heme gikk det itte an å komma at med no jisti grankjerr som hadde vøksi før fort, nei, her måtte det være tett og rett og jamt å se på frå alle vinkler, gud hjelpe mæ så neie a mamma var. Som regel var grana sett ut på høsten under eljjakta eller tippersankinga, men naturn ser litt ansleis ut i en meter snø, så det var itte gøtt å finne at samma treet, knyte på et band var lite lurt. Det var mange ute i samma ærend, så da resikerte'n bære å finne at et stort høl med sagflis og årringer.

Lille julkvæl kom og treet skulle inn, juletrepynten som var satt på loftet i fjor vart hente ner. Han far, som var snikker og hadde peiling på seriekoblinger og skjøteledninger, tok sæ ta lysa. Å få rette ut ledning og skjøre pærer som var tvinna ihopes i en liten ask, var itte enkelt, men tilslutt såg det ut tel at dem var klar for treet. Kunsten var å begynne på ett stelle og dandere lysa passe ifrå nan og komma att på samma plassen, ringen måtte være heil for å få gnist i brenntråden. Så kom resten av stasen fram frå kreppapir og bommull, nisser og glitter, kongler og engler som dalte ned i skjul entre grankvister med forsiktige hender, kulene var verst, skjøre som eggeskal, var en for hardhendt her, hadde'n fort bære ullgånstråen at i tommelsfingern, telslutt sto treet der ferdig pynte med lys og spir. Så kom det som vi var mest spent på, om juletrelysa virke.

Etter at lysorglet i stugga var rigge opp, måtte fuggern ha mat, fuggelhuse framma kjøkkenglaset var på plass før tælan kom, men nå vart et kønnbann böttin på ei nyhøggin ongggran og satt på huset, og fleskesvor så store som lefser tettspikre rundt bøttenplata, tita og dompappen skulle au ha nukk mat i jula. Det vart itte lange ventestønna, med en gong vi kom innat, var fjørkreet på plass med småkrangling og hissige vengeslag.

Så var dagen kommen, vi hadde pirke opp siste lukua i adventskalenderen og vente på kvæl. Veslestuggua neri bakken vart brukt som bad for anledningen, og alle heme, en etter en, fekk ordre om rundvask, alle skulle være reine julkvæl. Ei stor sinkbalje med kokhett vatn, som vart skifta ut etter behov, sto klar, og med vasskjemme hårtuster og præss i boksebeina, kom vi innat tel "Deilig er jorden" fra Menuetten og ribbelukt frå steikeovn, da var det jul heme. På prikken sju kom mæddan på bordet, det var som regel en sju-åtte rundt bordet med smått og stort, så det gikk livlig for sæ blant ribbe og pølse, juledram og bront øl. Det tok si tid med alt som skulle fortæres, og vi onga vente og vente på alla pakken med silkebånd og lapp på som en eller anna tosk hadde bæri ut i låven. Heme kom støtt Kjølberjnissen med pakker, så ingen vaksne visste noen ting, sa døm.

Da kvinnfólka endelig var ferdig med oppvasken og sleppte ta sæ førkleet, sætte alle samma seg ut i stuggua og venta. Så hørte vi dombjeller uta døra, det skreik i tørre hengsler og knake i gølvplanka, og inn kom en figur med istapper i plastikksjegg

og rim i papirluva og sa «Go kvæl, go kvæl, er det nåa snille onger her». Je var mest opptatt av strisekken og om noen hadde registrert hå som sto på papirlappen som je hadde spikra fast på skøppdøra i god tid før jul.

Konfirmanter i Mo kirke 1930

Første rekke fra venstre: Kåre O.Smedstad, Finn Karstensen Kjærnsli, Georg Dammen, Arnold Kristiansen, Tormod Bekken, Oskar Nor, Torstein Sørli, Otto H. Grinden, Birger Bjørnstadhaugen, Harald Vestby, Knut K. Trøbråten, Ole Inngjerdingen.

Andre rekke fra venstre: Marie A. Berglund, Målfrid Myrer, Thora Eier, Gunda Ringkilen, Karina Dambakken, Mari M. Ringkilen, Olga Åsen, Sogneprest Lunke, Ruth Olaus Lund, Oddbjørg Øverland Ruud, Sina Solheim, Mina Austad, Inga Knapperholen, Borghild Kirkemo, Tina Finsrud.

Tredje rekke fra venstre: Arild Norderud, Rolf H. Ruud, Ole Blaadammen, Klaus Fredrikstad, Odd Bothner, Harald O. Ruud, Torolf Berg, Kari Ånerud, Karen Ruud, Frida Sæther, Dagmar Fossen, Sigrid Ringnes, Mina Fosshaug, Kari Sørli, Kjellaug Vestby, Anny Vestli, Borghild Storbråten.

Fjerde rekke fra venstre: Johan Lund, Otto Bjørnstad, Reidar O. Dalen, Otto Karstensen Bekken, Per Bergsødegård, Birger Rogstad, Harald Perstuen, Oskar A. Dalen, Engebret Sørli, Ole J. Bunes, Per A. Engen, Ole Tronrsrud, Kristoffer Lien, Marius Nymoen, Per Solli Nyrud og Per Bjørnseth. Amund Haugnesen Garvik var også konfirmant i Mo dette året, men han er ikke med på bildet.

Nå er det jul igjen

I skumringen på lille juleaften igjen, nom snødekt førejulsskog med Grå'n spent fast i draget og oss unga på bokkedoningen dro vi for å hente juletre. Det var lett å finne treet. Pappa hadde sett det ut fra tidlig på høsten. Det skulle jo ha den rette høgda og bredda, så det var verdifull «last» vi hadde med hjemover. Snødekte trær bøyde seg over tømmervegen, og noen ganger var hesten borte i noen greiner. Der satt vi som snømenn med juletreet mellom oss.

Det var som regel helt mørkt når vi kom hjem, men Grå'n visste vegen, og vi to minste kunne hoppe av doningen og gå rett inn til mamma på kjøkkenet. Eldste bror ble med'n pappa ned i stallen.

Hele huset luktet jul, og særlig på kjøkkenet denne kvelden var det virkelig forberedelser. Julematen som mamma elsket å lage i stand, var snart klar. Men vi to var jo ikke så glad for at de to grisene som vi hadde matet siden tidlig på sommeren, lå i «saltbala» på bua. Vi visste jo at de skulle bli mat til jul, men likevel...

»Nå er det jul igjen, og jula varer helt til påske», lød det fra gangen og inn til soverommet vårt. En spesiell følelse fylte kroppen – pappa synkende på juleaften morgen, han var sikkert like forventningsfull som oss unga – kom inn på rommet, bort til sengene våre og sang igjen «nå er det jul igjen». Det var julekveldsmorgen, denne ene dagen, denne ene kvelden

i året, og kanskje den eneste pappa'n som gjorde akkurat slik.

Vi to lå litt i sengene våre etter at pappa hadde vekket oss – måtte la julefølelsene komme godt inn i kroppen. Vi lå der godt under dynene. Løftet vi litt på hodet, så vi hverandre, sengene stod mot hverandre på nordveggen i rommet. Ute var det ennå ikke helt lyst. Vi pratet litt på at pappa trolig reiste til skogs noen timer på formiddagen, og at vi fikk hentet et fint juletre kvelden før. Vi var også stolte av hestene våre. Grå'n hadde vært med i går kveld, mens Stjerna stod hjemme på stallen.

Etter at vi hadde spist på morgenen, var det mange gjøremål rundt på småbruket her oppe i skogen. Vi måtte sette opp kønnbann, ett på hver side av låvebrua og på bua som lå på oversida av huset. «Fugla må jo ha noe godt på julekvelden», sa mamma. Så var det vedbæring inn i alle rom. «Og ikke gløm å bære inn på soveromma», hadde pappa sagt kvelden før – «Det kan bli kaldt nå i julehelga». Han hadde laget til «juleved»; fin bjørk som lå ferdig i skålen og ventet på og bli hentet.

Så var det «storrengjøring» i fjøset. Mamma, vi to minste og storebroren vår hadde den jobben. Da vi var ferdige, var det julereint hos kuene og kalvene, i stallen hos hestene og i hønsehuset.

Da vi var på veg oppover fra låven, så vi pappa inne i kjøkkenvinduet. Dette var «æftan» da det ikke skulle være noen skumringstime, så han fylte

på lampene inne i god tid før det ble mørkt.

Vel inne igjen var mye av forberedelsene unnagjort, så julefreden begynte så smått å komme. Under ovnen så vi to mørke auer og en hale som svingte fram og tilbake. Der lå Topsy, harehunden vår, og fulgte med i det som skjedde. Hun hadde fått juleroen over seg, så det ut til.

Julebadet stod nå for tur. Opp i bryggerhuset med ulltepper rundt kroppen og med tøfler i snøen, var det ikke lenge før vi stod ved bade-stampen inne. Vi avtalte noen ganger hvem som skulle bade først, ellers så hendte det at vi var oppe samtidig. Det var god varme under bryggepanna. Dampen fra vannet og den ene lampen i taket gjorde sitt til at det ble en trolsk stemning der inne. Storebror hadde badet før oss, så det hadde vært fyr i ovnen lenge før vi kom. Så satt vi der da, med vann opp til skuldrene, og ble veldig rolige og avslappet i kroppen, og ønsket at vi kunne sitte der lenge, lenge...

Men etter en stund måtte vi inn igjen – vi måtte rekke julekvelden, den ventet ikke på oss.

Det hadde nesten blitt helt mørkt da vi gikk ned igjen. Det var kaldere i luften, og en mørkeblå farge på himmelen var å se nordover. «Det betyr kaldere vær», hadde pappa sagt en gang. Vi siktet oss inn fra lyset i gangen, og gikk rett inn på soverommet, der hang julekveldsklærne våre. Selvom vi visste hva mamma hadde hengt fram til oss, var det likevel spennende. Vi var ikke seine om og få på oss finstasen. Det var lys bluse, svart skjørt og rosa sløyfe i håret, og

bror med svart bukse med ordentlig press og hvit skjorte. Var vi de fineste da...? Ja så klart vi var, nå var vi klare for julefeiring.

«Dere får banke på og høre "kom inn" før dere lukker opp døra», sa mamma da vi tre var på tur ut igjen. Vi skulle på julekveldsbesøk til Kaspara som bodde litt lenger opp på tunet vårt. Da vi småløp ned fra bryggerhuset etter badinga, så vi at det lyste så fint inne hos henne, så hun ventet oss.

Det var tre pyntede unger som gikk oppover. Eldste bror var nok mest med for å passe på oss, men det gikk jo fint for det kun tidlig på julekvelden hvert år vi inne hos henne. Hun var enke og bodde i disse to rommene på oversida av bryggerhuset på sine eldre dager, og da var jo spennende for oss med ett besøk i året.

Kaspara tok i mot oss tre, ønsket oss velkommen. «Dere for komme

inn», sa hun mens hun rettet litt på det grå håret. Vi satt som tre tente lys i den vesle sofaen og fikk servert saft og julekaker. Vi to minste så oss stadig rundt – det var mange fine porselensfigurer på kommoden og i ei hylle over sofaen som fanget mye av oppmerksomheten. Vi drømte oss nok litt bort, vi hadde ikke så mange og fine ting nede i stua hos oss. Snart var kaker og saft borte, og det var tid for å gå ned igjen. Like før vi reiste oss opp, kunne vi høre lyder fra bryggerhuset. Der var pappa og tok julebadet i stampen.

«Dere må få med dere noe ned igjen», sa Kaspara i det vi gikk ut fra stua. Hun hadde lagt kjeks, en sjokolade og noen mandariner i en pose. Det var nå selveste julekvelden kunne begynne.

Da vi kom inn på kjøkkenet nede hos oss, var bordet dekket, lampene tent, og bjørkeveden brant i ovnen. Vi hørte lyden fra mange av landets kirkeklokker på batteriradioen vår. Klokka var fem, og jula ble ringt inn både her oppe hos oss i skogen og rundt om i hele landet.

Julemiddagen bestod av ganske tradisjonell julemat med ribbe og pølse og hjemmelaget øl. Mamma hadde laget i stand dette med stor iver og følelse. Dette likte hun, og det manglet aldri noe på fatene verken på en slik kveld eller ellers i året. Etter en stund med god mat, ble «ettermaten» hentet. Det var hjemmelaget is som hadde stått ute i snøen fra kvelden før. Vi minste synes nok den gang at isen var den beste maten den kvelden. Den store bollen med is ble bestandig tom, og den som mye annet fra bordet skulle være med på årets lengste oppvask.

Det var aldri noen annen gang i året at tida gikk så sakte som da, selv om vi hjalp til alle sammen.

Endelig var oppvasken ferdig. Vi unga gikk først inn i stua. I det vi går inn, sier pappa: «Hørte dere det? Det er noen som tramper i gangen». Pappa ut, og vi på trygg avstand etter i mørket. «Sannelig har ikke nissen vært her i år også, men hadde det nok så travelt at han ikke kunne komme innom oss, det er jo så mange unger nede i bygda». Det gjorde ingenting, ei gave til oss hver, liggende ute på trappa. Tenk for noen spennende minutter da vi alle sammen pakket opp gavene våre. Det var bestandig noe vi ønsket oss.

Noen dager før jul hadde vi tre unga vært nede i bygda på butikken og handlet gaver. Vi hadde fått ti kroner hver, og det holdt til mye det. Vi gikk oppover igjen på ettermiddagen med sekken full av små julegaver. Ofte så vi nok hva de andre kjøpte, men likevel var det spennende da kvelden kom.

Gavene ble plassert under sengene våre, og hentet etter at de «store» gavene hadde blitt pakket opp.

Det ble julekveldskos med kaker, gøtteri, hjemmebrygt øl og posen vi hadde fått av Kaspara. Vi snakket om julenissen som bestandig hadde det så travelt her oppe hos. Vi beundret juletreet med røde og hvite lys, det ble sagt at det var penere i år enn året før, noe som pappa synes var veldig koselig. Lysene ble aldri tent. «Tenk om det skulle brenne hos oss her oppe i skogen. Det er litt farlig med levende lys og grantre inne», sa pappa. Det gjorde ingenting, vi

hadde en slik julekveld som vi håpet på aldri skulle ta slutt, men det gjorde den. Plutselig ble øynene tunge, og gjespene kom stadig oftere. Slik var det selv om det var julekveld.

Godt under dynene, med skinnenet av parafinlykta på kommoden, lå vi og tenkte på dagen som nå var borte; vedbæring, bading i stampen, besøket hos Kaspara, Grå'n og Stjerna som stod på stallen, og at vi hadde fri fra skolen og slapp å gå den lange skolevegen på seks- sju kilometer på

mange dager.

Søvnen tok etter hvert over, men før det sa vi til hverandre at om et år kommer pappa på soverommet igjen og synger «nå er det jul igjen». De siste lydene fra julekvelden i huset vårt, var fottrinn, noen som sopte vekk snøen ute på trappa, og lave stemmer fra stua. Mamma og pappa hadde fått julebesøk av Kaspara, alt var bare så koselig og trygt. Ute hadde det begynt å snø...

Vinterstemning i skogen

Denne historien er hentet fra Kongsvang-slog i «Hakadal» av 1967. Den er fortalt til Benet Ringvold av Bjørn Hesbråten og (født Hesbråten).

Dette vakre vinterbildet er tatt av Ole Grønnerud en gang på 1920-tallet.

Ode tæll ila

Ila finner du hvis du går «Linneruds-runden» på Trautskogen, en ca 3 km lang sti som bandt Haga sammen med husmannsplassen Linnerud og Kjærnligranda. Plassen var i bruk fra 1813 til ca. 1912, og den lenge igjengrodde stien er nå ryddet og skiltet. Den 16. september 2006 ble stien gjenåpnet med meget god deltakelse, og foruten

Som et frølfæue
med buskete bryn,
som Sareptas krukke
vassrenner du
like uttafør skigard'n
i nerjordet.

Ila innved bærjveggen
der vi bar dinglandes
vassbitter ifrå,

og vass-sælan gnog i aksler
gjennom tørsammar
da bru'un vart nesten tom.

Og gjenne stakk vi en tur
borti skogen i sløttønna,
knelte ved ila,
bles unna tørre barnå'al og blar
før vi kysse den reine vassflata

informasjonstavla på Linnerud med historikk om plassen, vil du på din vandring passere steder som Ku-bråtaflinten, Gutua og Kleiva. Stien starter i Haga, og «når våren kjem her nord» og «vårsol i bakkane blenker»: God tur !

og saug ti øss
det kalde
klare vatnet,
fillte ratt hein våres
og kjølja heite ansikt
før vi tok i vægen att
på Rognåkær'n og Ækra.

Gøtt å væta om ei ile
du kan gå tæll,
ti du vil,
ei som ler dæ sløkke tisten
og som lokker: Bære kom.
Ei som gir dæ ro i sinnet
og som aldri heilt blir tom.

Hans Ludvig Fredheim

Foto: Torill Øiungen

Bussruta Odal-Oslo i 1930-åra

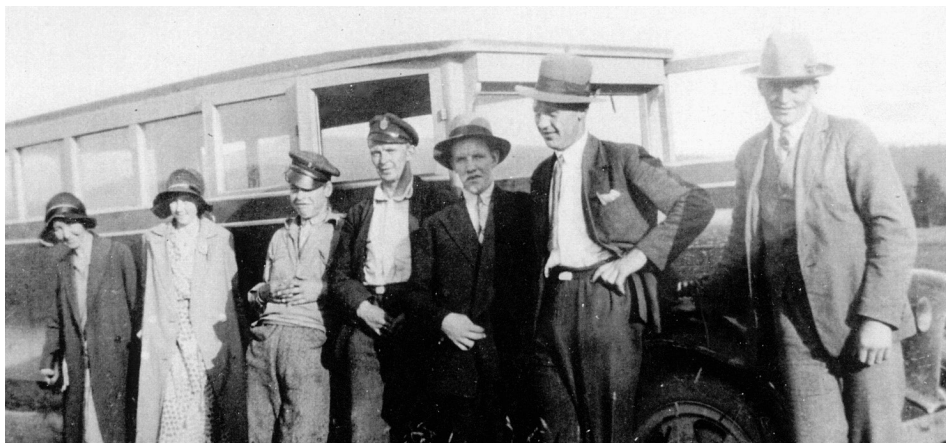
Klaus Kvernstuen i Knapper drev i mange år rutebiltrafikk mellom Odalen og Oslo, inntil Odals-ruta overtok i 1939, da gikk han over til drosje-kjøring helt fram til han ble pensjonist i 1970.

Den første bussen som Kvernstuen hadde var en 1930 modell Chevrolet som man bygde nytt rutebil-karosseri på. Innvendig var bussen innredet med seter i fremre del, mens bakre del ble benyttet til vareplassering. På den måten kunne man kombinere person- og varetransport. Bussen dro fra Knapper tidlig på morgenen, og hele

dagen gikk med før den var tilbake på Knapper etter å ha tilbakelagt de vel 24 mila det var tur/retur til Oslo. (At avstanden til Oslo var 12 mil den gangen, har sitt utspring i det såkalte «Tølvmltjenne» som lå ved Ringkilen, ca. to kilometer syd for Knapper).

De fleste bilene som ble importert i 1920-30 åra fra USA, kom hit til landet ikledd kun motor og ramme. Prisen på en slik bil lå den gang på ca. 2.500 –3.000 kroner. Karosseriet ble som regel bygd til rute-, laste- eller personbiler etter behov. Bussen til Klaus Kvernstuen vi her ser på bildet, ble visstnok bygd på Magnes i Knapper.

Av Ole Erik Eier

Bildet er fra begynnelsen på 1930-åra og viser Klaus Kvernstuens rutebil, muligens på sin jomfrutur til Oslo, skal en dømme ut fra bekleddingen til de fleste av dem som her poserer foran bussen. Det har ikke vært helt lett å fremskaffe navn på personene som her er avbildet for vel 70 år siden, men etter en del rundspørringer i Knapper-grenda skulle personene være fra venstre: Magda Rødshaug, Aslaug Jakobsen, gift Torhaugen (de var halvsøstre), Lars Skogstad og Oskar Sandbæk som var sjåfører, så følger muligens Søren eller Hans Rudshaug, Engebret Bjørnstad og Trygve Magnes.

Sportsminner fra 1946

Etter 5 års okkupasjon fra 1940-45 begynte idrettsarrangementene å komme rundt omkring i Norge, deriblant også her i Nord-Odal hvor spesielt friidrett og ski sto i fokus. Tiden var nå inne for å utøve sine idrettsferdigheter på lovlig måte, og Sand, Mo og Knuppen begynte etter hvert å få fram mange gode idrettsutøvere. Etter en gjennomgang av avisen «Glåmdalen» i 1946, har vi plukket ut en del idrettsbevisenheter som hadde lokal betydning for Nord-Odal.

JANUAR

Rudolf Haugen fra Knuppen ble nr. 16 i Trangenrennet på tiden 2.39,30 – en flott prestasjon da hele 200 løpere stilte til start.

FEBRUAR

195 påmeldte stilte til start i årets Nøkelvannsløp med 5 kilos pakning på ryggen. Alf Granli fra Knuppen vant B-klassen på tiden 2.00.39. Alfred Solvang ble nr. 5 og Bjørn Haugen nr. 7, begge fra Knuppen. Fredrik Knapper fra Mo ble nr. 11. I dameklassen vant Marit Hemstad overlegent på tiden 2.40.24. På de neste plassene kom Asbjørg Bergseter, Åse Bergseter, Ingeborg Fosshaug og Anne Kvernli, alle fra Mo.

MARS

Av Ole Erik Eier

Rudseterløpet fra Trudvang til Eidsvoll hadde stor deltagelse med hele 300 løpere som tok skiene fatt på den 30 km. lange løypa. Løpet ble vunnet av Per Plåterud fra Lørenskog på tiden 1.55.29. Av lokale løpere gjorde Alf Granli fra Knuppen en flott innsats ved å vinne B-klassen på tiden 1.58.26. Osvald Hemstad ble nr. 6 i klasse D og Hans Mellem nr. 3 i klasse C, begge fra Mo.

Mo Idrettsforening holdt sitt 50-års jubileumsrenn i Kolstadbakken med 80 deltagere. Under hele arrangementet ble alle beæret med smektende toner fra en grammofonforsterker. Om kvelden var det fest på Vonheim hvor mange svingte seg etter 2 trekkspill. Det var utdeling av diplomer og kaffe med smørbrød. Langrenn: Marit Hemstad vant dameklassen med Gunvor Myhrer og Reidun Sæther på de neste plassene. Herrer over 60 år ble vunnet av Ole G. Myhrer. Klassevinner forøvrig ble 50-60 år: Oskar Furulund, 40-50 år: Einar Bergseter, 30-40 år: Olav Finsrud, 20-30 år: Klaus Knapper, 15-20 år: Ola Kolstad. I hopprennet hadde Harry Jernberg dagens beste hopp og vant sin klasse. Nevnes bør også at damegruppas ekstrapremie (ei håndveske fra bestemors ungpikedager) tilfalt Johan Ånerud for flotteste dobbelt salto – uten fall.

APRIL

Alf Granli fra Knuppen vant idrettslaget Bjarts terrengløp på tiden 20,32. Klasse A ble vunnet av Harald Westby, og klasse D av Kåre Sørli, begge fra

Knuppen. Klaus Knapper fra Mo fikk en fin 2. plass i klasse C.

I et friidrettsstevne på Grinder ble Helge Smedholen fra Mo nr. 3 på 1500 meter på tiden 4,37,4. Marit Hemstad løp utenfor konkurranse på tiden 4,46,2.

MAI

Knuppen arrangerte friidrettsstevne med mange gode resultater. Alf Granli vant 3000 m. på tiden 9,32,3. Erling Grinden, Mo ble nr. 2 i høyde på 1,62. På 200 meter ble E. Fjøllingaune fra arrangørklubben nr.1 på tiden 24,7.

KM i friidrett ble avviklet i Kongsvinger, og av lokale resultater nevner vi Erling Fjøllingaune fra Knuppen som tok en fin 5. plass på 800 m. med tiden 2,06,1. Alf Granli fra samme klubb ble nr. 4 på 1500 m. på tiden 4,22,7.

JUNI

Marit Hemstad fra Mo, gjorde en strålende innsats på Jordal i Oslo i helgen. Hun vant 800 m. på 2,10,0 og 100 m. på 12,9. Hun stilte til start for første gang med piggsko. Hennes resultat på 800 m. er den beste tiden som er oppnådd i Europa i år.

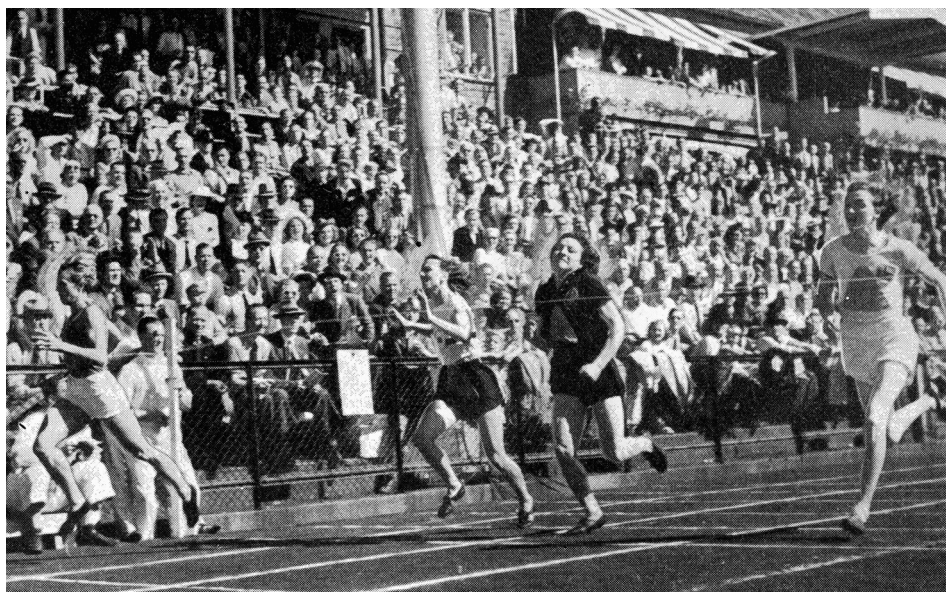
JULI

Marit Hemstad blir av Norges Friidrettsforbund uttatt til å representer Norge i EM som går i Oslo. Hun skal delta i 200 m. og spyd.

På Knuppens bane i Austvatn har det vært arrangert pokalturnering i friidrett mellom Skarnes, Knuppen og Mo. Skarnes vant knepent, og så fulgte Knuppen og Mo.

AUGUST

EM i friidrett er avviklet på Bislett. Odalens representant, Marit Hem-

Setsjenova fra Soojet vinner kvinnes 200 m under EM i friidrett. Marit Hemstad (ytterst til høyre) blir nummer fire.

stad, gjorde en meget god figur. På 200 meter kom hun til finalen, hvor hun fikk en 4. plass, bare ett tiendels sekund etter Caurala fra Frankrike på 3. plass. Oslo-pressen skrev følgende om Marit: *«Alle var spente på hva vår nye idrettsstjerne Marit Hemstad fra Odalen kunne prestere i selskap med Europas beste kvinner på denne distansen. Hun er imidlertid ennå for fersk og uten innarbeidet stil. Hun gjorde en meget flott innsats, og under stor jubel plasserte hun seg som nr. 4 foran beste svenske og Storbritanias representant. Synd at ikke 800 m. er på programmet, for da tror vi Marit Hemstad hadde tatt medalje».*

SEPTEMBER

I forrige uke kom Marit Hemstad hjem fra EM i friidrett, og i den forbindelse ble det arrangert en fest i Ungdomslokalet i Mo. Her var det taler av dr. Løfsgaard og lærer Stokke, og hun ble hyllet med blomster og heder. Til slutt var det bevertning og en svingom.

Knuppen i Austvatn har fått bevilget 1.000 kroner til å sette i stand sin idrettsplass. Det er Nord-Odal herredstyre som har bestemt det.

I en fotballkamp i Austvatn mellom Knuppen og Jar ble det seier 1-0 til hjemmelaget.

OKTOBER

Mo IF mottok forleden en innbydelse til Marit Hemstad som deltager i et friidrettsstevne i Gøteborg. Hun skulle være med på 200 meter. Nå har hun dessverre fått startforbud fordi hun er for ung, bare 17 år. Etter reglene skal deltakerne i internasjonale konkurranser være over 18 år.

NOVEMBER

Mo Idrettsforening har hatt sitt årsmøte i Ungdomslokalet, hvor Ole Grinden ble ny formann etter Tormod Bekken. Nestformann ble Reidar Løfsgård, kasserer Harry Jernberg, styremedlemmer ble Klaus Knapper og Tormod Bekken.

Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss

Desember

I desember 2005 blir Kåre H. Hagen og Fredrik Bergseter tildelt henholdsvis Nord-Odal kommunes kulturpris og Nord-Odal kommunes kulturstipend for ungdom. Kulturprisvinneren er en institusjon i seg selv. Han er fra Trøftskogen, og en pådriver for det meste som skjer på skogen roste ordfører Asgeir Østli i sine tale under overrekkelsen. Kulturstipendvinner Fredrik Bergseter ble hedret for sin innsats på friidrettsbanen med sterke tider på 100 og 200 meter.

Av Steinar Bjørnstad

Januar

I januar 2006 finner en følgende oppslag i Glåmdalen: «Even Nordstrøm, opprinnelig fra Austvatn i Nord Odal, overtar ledelsen av trykkområdet, kombinert med jobben som leder av A-pressens økonomi- og finansfunksjon. Han har vært i konsernledelsen siden 1996, og har kjennskap til trykkvirksomhet gjennom deltakelse i trykkeristyrene til både den norske og russiske virksomheten».

Søndag 15. januar vant Lasse Sætre 10.000 meter i EM på skøyter i Vikingskipet på Hamar. Det ble et spesielt mesterskap. På grunn av feil i fryseanlegget i hallen ble det gått

Lasse Sætre etter seieren på 10.000 meter i EM. T.v. toeren Sven Kramer, t.h. Øystein Grødum (bronse). (Foto: Douwe Bijlsma)

tre distanser i løpet av åtte hektiske timer, nemlig 1500m, 5000 m og 10 000 m. Lasse brukte tiden 13.14.15 på sin 10.000 meter, mens nr. 2 Sven Kramer, Nederland gikk på 13.14.51.

I samme måned er det et oppslag om at Nord-Odal kommune er best på beredskap og samfunnssikkerhet i Hedmark. Fylkesmann Sigbjørn Johnsen er så fornøyd med innsatsen at han har nominert Nord Odal til å bli årets beredskapskommune. – Vel-dig hyggelig. Bare å bli nominert er en fjær i hatten for oss, sier rådmann Yngve Øhrbom.

April

– Sivilisasjonen kommer til Mo, sier Hugo Østmoen til Glåmdalen den 4. april. Hugo var initiativtaker til underskriftskampanjen i fjor, og nå jubler han over at mobildekningen kommer til Mo sentrum.

Etter underskriftskampanjen har Telenor prioritert å sette opp en ny mast utenfor telefonsentralen ved Mobrua slik at det blir mobildekning i området.

Frp-topp Knut Hageberg i Nord Odal fremstår i Glåmdalen den 29. april og vil forby spilleautomatene i kommunen. Formannskapet anmoder lag og foreningen som har inntekter fra spilleautomatene å innstille virksomheten. Kulturminister Trond Giske bekjentgjorde i løpet av 2006 at det fra juni 2007 blir slutt på denne type spilleautomater.

Mai

For første gang markeres 1. mai uten demonstrasjonstog i Nord-Odal. I forbindelse med dagen er det arran-

gementer på Trøftskogen og Vonheim – med god oppslutning.

Odd Rune Andersen, som bor på Prestberget på Sand sluttet som assisterende rådmann i Nes kommune og begynte som organisasjonssjef i Coop Norge

13.mai har Glåmdalen følgende oppslag på forsiden: «30 nye arbeidsplasser ti Nord-Odal. Kjempeglade ordfører Asgeir Østli og justisminister Knut Storberget stråler over at Bruvoll leir blir midlertidig fengsel for å avvikle soningskøene. Det gir sysselsetting og ringvirkninger i hele Odalen, tror de. 60 soningsplasser er avsatt for å avvikle soningskøen».

Juni

Barnehageleder Ulla Bergseteren står fram i avisen og lover at alle i Nord-Odal skal få et barnehage tilbud fra og med 2007. Barnehage tilbudet utvides slik at alle barn som står på venteliste skal få plass

Ungdommen i Nord-Odal kan smile til verden med Hedmarks mest feilfrie tenner. Slik har det ikke alltid vært. I 1980 lå de unge i Nord-Odal på tannhelse-jumboplass sammen med Ringsaker. I dag har de en tannhelse som er langt bedre enn både fylkes- og landsgjennomsnittet.

Et systematisk forebyggende tannhelsearbeid har gitt gode resultater, og det på tross av at utdanningsnivået i kommunen i hele perioden har ligget godt under gjennomsnittet i fylket og landet for øvrig.

Kommunestyret godkjente enstemmig at de 16 siste omsorgsboligene i Mo skal bygges nå, etter borettslagsmodellen. Leilighetene skal være på

54 kv.m. og har et foreløpig kostnadsverslag på 19 millioner. Leilighetene skal bygges med en glassgang slik at beboerne kan gå tørrskodd inn til fellesrommet i Mosebo.

Juniværet har hittil vært helt ekstremt: Først uvanlig tørt og så uvanlig vått. De første 18 dagene samlet målebegeret hos Per Fløtten kun noen støvkorn. Det kom overhodet ingen dråper i måleren. Det var i ferd med å bli tørkerekord. Men så: På de neste 10 dagene har det kommet 85 mm nedbør, hvilket er uvanlig mye på så kort tid, og godt over normalen, som for hele måneden er 73 mm.

Juli

Ekteparet Kari og Klaus Thrane åpner go'værskafe ved Storsjøen i Austvatn. Odalen få sin første strandkafe ved Storsjøen. Nå kan båtfolket legge til

land i Kariahagavika og nyte et glass vin med panoramautsikt til sjøen og solnedgang. Tilbudet blit unikt i lokal sammenheng.

August

«Liv og Røre» i Austvatn ble arrangert for 10. gang i Austvatn med tett program fra morgen til kveld. «Idol i Odal»-finalen ved båtbygga ble vist stor interesse både fra publikum og den lokale presse.

September

«Sats på gass» var en av overskriftene i Glåmdalen 21. september. I løpet av høsten vil innehave Jan Rune Berg etablere en egen fyllestasjon for propanbiler ved Berg servicesenter i Mo. – Så vidt jeg vet er det bare ett lignende tilbud i distriktet. Anlegget i Kongsvinger ligger derimot ikke i tilknytning til en etablert bensinstasjon.

Fra go'værskafeen i Karihagevika. (Foto: Gunnar Nygård)

sjon, påpeker Jan Rune Berg, som selv er med i den forhandlereide bensinstasjonskjeden Best.

Lørdag 23. september var det på dagen 30 år siden Rescon startet virksomheten sin på Sand. Dagen ble feiret i går med 250 til stede. – Rescon er blitt akkurat det jeg ville med Rescon, sa Geir Tjugum, gründeren som startet det hele fra kjøkkenbenken på Skedsmo.

Fra starten var det tre aksjonærer i bedriften, med Geir Tjugum i spissen. Han kan fortelle at årsaken til at valget falt på Nord Odal var daværende ordfører Einar Olav Skogholts velvilje.

Det var et sjokk for alle at Werner Danielsen døde i sitt hjem i Oslo 28. september. Jan Werner var en av landets mest folkekjære artister. Hans bortfall er stort tap for familien,

Nord-Odal og hele landet.

Oktober

Til kamp for nærbutikken: 31. oktober stenger Austvatn Mat dørene. I 144 år har det vært nærbutikk i Austvatn. Men lokalbefolkningen vil ikke gi opp nærbutikken uten kamp. Nå kan det bli aktuelt at innbyggerne går sammen om fortsatt drift.

Best på bredbånd: I Nord-Odal kan nå over 95 prosent av husstandene få bredbånd. Dermed ligger kommunen på topp i Sør-Hedmark.

November

1. november flyttet de første fangene inn i det nye fengslet i Bruvoll. Justisminister Knut Storberget foretok den offisielle åpningen den 13. november.

Nord-Odal Sanitetsforening feiret 100 år med fest og bok

Nord-Odal Sanitetsforening fylte 100 år 20. august 2006, og dette ble feiret lørdag 19. august. Først var det gudstjeneste i Sand kirke ved sokneprest Arne Løfsgård, og deretter gikk sanitetskvinnene og mennene i tog gjennom Sand sentrum.

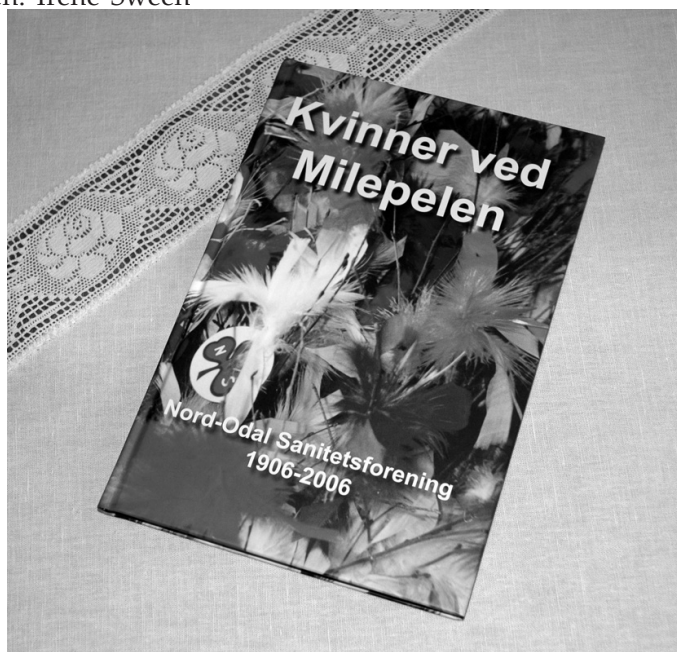
Jubileumsfesten var selvfølgelig lagt til Milepelen, hvor deltakerne fikk servert en utsøkt tre-retters middag. Det var mange taler og hilsener – og også underholdning.

Tre nye æresmedlemmer ble utnevnt: Helene Nesbakken, Mona Østmo og Kari Bråten. Irene Sween som har vært formann i Nord-Odal Sanitetsforening i 19 år, fikk mye ros for sitt engasjement. Deltakerne fikk også kaffe og kaker, og det var en gave til alle: et eggeglass av Gunvor Skog med påskrift «100 i 100». Festen ble ledet av Tove Gulbrandsen og Bjarne Haug Thesen.

Björg Trøften skrev om Nord-Odal Sanitetsforening i «Jul i Nord-Odal» i 1995, og

til 100 årsjubileet forelå boka om sanitetsforeningens virke i alle disse årene, «Kvinner ved Milepelen». Ingegerd Tronbøl har skrevet boka, og bilderedaktør har vært Gunnar Nygård.

Sanitetsforeningen har ikke spart på noe – det er mange bilder og andre illustrasjoner, de fleste i farger, og omslag og papir er av beste kvalitet. Boka koster kr. 200 og fås kjøpt i Sparebanken, i Frivillighetssentralen, på Milepelen og hos Støverud og Evensen.

Fra oppmarsjen fra kirka til Milepelen. (Foto: Hans L. Sand)

Sanitetsforeningsleder i jubileumspåret, Irene Sween, sammen med Gerda Haugsmoen utkledd som Frederikke Marie Qvam – initiativtager og første forkvinne i NKS. (Foto: Hans L. Sand)

En pust i bakken

En pust i bakken under skuronna i 1957. F.v. Marius Vik, Alf Velten, Ruth Viksløkken, Nils Nilsen og Leif Viksløkken.

1.mai-feiring på Sand

Dette bildet fra 1. mai-feiringen en gang midt på 1950-tallet er tatt av Adolf Nybakk.

Dagfinrud-rokkens historie

En av de flinkeste rokkemakerne i Nord-Odal var Lars Tostensen Dagfinrud. Han ble født den 16. september 1837 og var sønn av Tosten Andersen Dagfinrud. De bodde da i Norstua på Dagfinrud, men Tosten solgte denne gården i 1898.

Lars og søstra Thea Elise fikk da tomt på Nordre Flikkerud, hvor de bygde et tømmerhus med tre rom. Stedet fikk navnet Rode. De bodde her resten av livet. Lars hadde verkstedet sitt i nordenden på dette huset. Hvor han hadde lært å lage rokker, kan ingen i dag fortelle noe om. Det er trolig at han også drev som rokkemaker mens han bodde i Nordstua, for han var jo over 60 år da han flyttet til Rode.

Materialene til rokken måtte være helt tørre, og tørkingen foregikk oppunder taket i verkstedet. Når han dreide delene, satt han på en høy stol og tråkket på pedalene slik at spindelen på dreierbenken gikk rundt – det var ingen motorer den gangen. Det krevdes stor nøyaktighet, for alle delene måtte ha riktig form og dimensjon. I en rokk er det mange deler, og flere av disse må være like – slik som eikene i hjulet. Det skal være 12 eller 16 eiker i et hjul.

Da hjulet skulle dreies, måtte Lars ha hjelp av to mann, for hjuldreierbenken gikk veldig tungt og hadde to sveiver. Hjulet på rokken måtte

være helt rundt og rett, ellers ville det lett kunne bli feil hastighet på snella. Det ville da medføre at det ble ujamn tjukkelse på garnet.

Dagfinrud-rokken var solid og god, samtidig som den var rask å spinne på. Dette skyldtes det store hjulet som gjorde at snella gikk fort rundt.

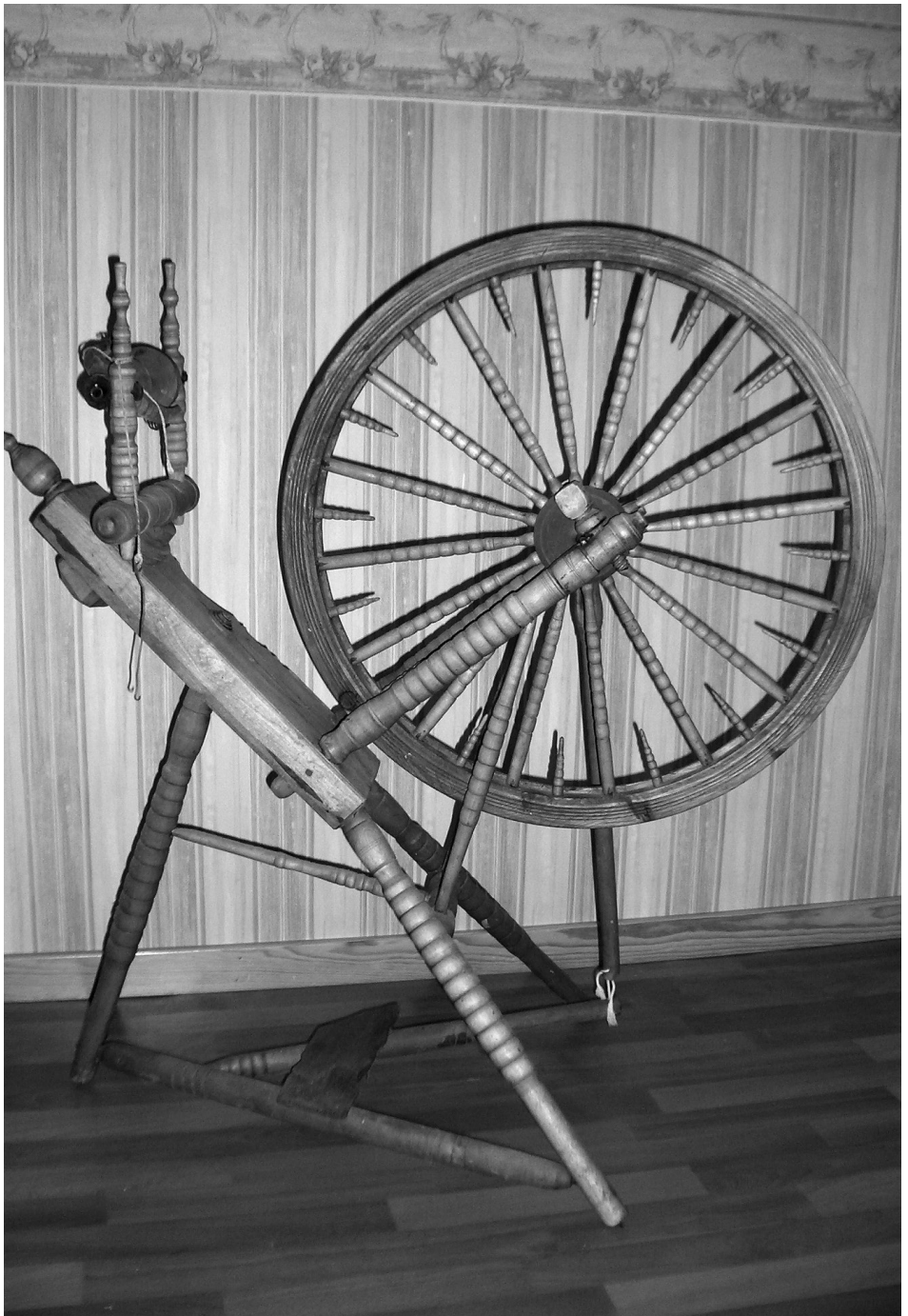
På Dagfinrud-rokkene står bokstavene «TAD», som er Tosten Andersen Dagfinruds initialer. Lars brukte det samme svijernet på alle rokkene som han laget. Svijernet finnes fortsatt i Rode-familiens eie.

Hvor mange rokker som Lars laget vet ingen, men Dagfinrud-rokken er den mest kjente her i Nord-Odal.

Lars døde den 9. desember 1925. Etter hans død tok Jakob Birkeland over rokkeverktøyet. Han bodde i Rovelstadgrenda, og han laget også en del slike rokker. Hvor det ble av rokkeverktøyet, er det vel ingen som kan svare på lenger.

I dag er det ikke mange som lage eller bruke en rokk, den epoken er forbi.

En gang i tredveåra fikk Inger Trøften en forespørsel fra Norsk Maalførearkiv om hun kunne skrive en skildring på dialekt med ord som var knyttet til rokken. Skildringen om rokken er så god så den kan nesten brukes som beskrivelse for å lage rokker i dag. Vi gjengir den slik som den ble skrevet på ekte odalsdialekt for over 70 år siden.

ROKKEN

Rokkens bestanddele.

Rokken kan være einbrøste eller tobrøste. Den tobrøste rokken er mest almindelig. Den har to bommer, det er firkantete stykker, hvor bein, ærmer støtter og strævere er festet. På de to fremste beina sitter trotreet festet med jernagler. På det treet er trofjola festet. Det andre trotreet er festet til det fremste, og går bakover til tråstikka som går opp i veiva.

Veiva er drivin inn i dokka. Det er sentrumet av hjulet. Og derfra går eikene ut i ringveen på hjulet. Hjulringen lages av fire furuplanker. Det er 12 opptil 16 eiker som går fra dokka opp til hjulringen. Eikene er festet til hjulringen med en liten bleig som kalles skopinne Mellom hver eike sitter en liten dreiet trepinne i hjulringen, denne er bare til pynt. Det er i det hele 54 deler i et rokkehjul.

Hjulet er festet til ærma med to sterke skruer. Den øverste bommen som bærer snelletrea heiter brøstet. Gjennom brøstet går en tykk treskruve, som har skrumora under, og brøsttrinsa over. Gjennom den skruven er brøstklompen festet. En skrue er festet så en kan få flyttet snelltrea, slik at en kan få regulert snorgangen. På brøstklompen er festet to jomfruer, i dem sitter en lærlapp med høl i, som bærer snella. Snella sitter på en jernpipe, på denne sitter vengen. Vengen har kroker, nokker som vi kaller dem. Det er seks eller sju nokker på hver side av vengen. På baksiden av snellepipa sitter ringhjulen. Inni ringhjulen sitter en jernmutter for å få skrudd snella på plass. Det hører tre til fire sneller til en rokk.

Ein einbrøste rokk har bare ein bom, brøststykke.

Rokk brukes til spinning og til spole på. Til spoling, til oppsetting av væv brukes

mye større sneller. Når vi renner en væv, settes snelle i en rennestol, det er en ramme med tre standre hvor det er laget høl til jernteine hvor snellene andbringes, to i bredden. Rokken brukes også til spoling av spoler. Da setter vi ei spolesnelle mellom begge jomfruene. Spolsnella har en litt tykk jerntein, hvor den fremste går langt utenom jomfrua. På denne festes et stykke sterkt papir- spolereir som passer inn i skytlen, og garnetspoles på denne. Rokkesnora tvinnes sammen av særlig sterkt garn, helst lin. Den må syes sammen så den passer nøyaktig fra hjulet til snella. Til spinning brukes dobbeltsnor, til spoling brukes enkel.

De tvebrøste rokkene er sterkest og er best å spinne på. Renningsgarnet må spinnes hart, det tvinnes til høyre. Veftgarnet spinnes løsere, tvinnes til venstre. Garn til veving brukes som regel bare enkelt. Bønningsgarnet derimot tvinnes sammen to, tre eller fire tråder.

De gamle rokka her har alle den gammeldakse raubrone fargen, og alle dela i en rokk untagen brøstet er dreiet. Matrialet til en rokke må være helt tørre og førsteklases. Rokken lages av bjørk, men hjulringen av furu.

Marius Berg – «skogshøsben» og skøyer

Marius Berg (1872–1967) var «skogshøsben» (skogfullmektig) hos And. Kiær & Co «i alle år». Han var egentlig fra Overåsberget i Brandval, men bodde på Tjernsli – et hem som før i tida, før det kom veg, lå langt til skogs. Marius var en stor skøyer som spilte mange et puss, men han var

Tekst og foto: Hans Haagenrud

aldri onskapsfull. Marius var også en god forteller.

I 1959 var Marius var på besøk hos mine foreldre hvor han muntret oss med sine fortellinger fra skogen og skogslivet. Da tok jeg denne bildeserien av han. Jeg husker ikke lenger hva han fortalte, men vi kan tydelig se fortellergleden lyse ut av øynene på Marius!

Fra Fjellbua omkring 1970

Marit Skeie (født Bjørnstad) ekspe-
derer Olaf Brenna. Her er det disk,
og regningsblokka er i bruk. Legg
merke til «torsketilbudet» på døra.

Fjellbua ble bygd i 1948 av Jørgen
Bjørnstad fra Knapper. Som ganske
ung begynte han butikk i leide lokaler
på Nordli i Knapper. På 1920-tallet
drev han butikk på Brattfoss i Rud

(Sand) før han i 1929 bygde Ila og
startet butikk der. Kona Ingeborg var
datter av K. T. Sjøli fra Rud. Jørgen
Bjørnstad drev Fjellbua til i 1957 da
dattera Marit tok over. Hun la ned
butikken omkring 1980. Lokalet har
senere blitt brukt til forskjellige møter,
blant annet for sanitetsforeningen i
Krattebøl, og også som valglokale.

Der er en bygd...

Boka om Nord-Odal gjennom 101 år (1905-2005) er kommet i nytt opplag høsten 2006 og selges på følgende steder:

- Odal Sparebank
- Støverud Mat
- Bakketun Mat
- Joker Bruvoll

Den kan også bestilles på hjemmesidene til Nordre Odalen Kulturminnelag: www.kulturminnelaget.no eller på telefon 62 97 12 49.

Pris: kr. 300 (+ evt. frakt).

Boka er utgitt av Nordre Odalen Kulturminnelag takket være god støtte fra

Nord-Odal
Brannkasse

Mo Sanitetsforening
og Nord-Odal
Sanitetsforening

Nord-Odal
kommune

www.kulturminnelaget.no